

Natur, kultur och traditionell kunskap i lärandet – att inspirera och nå ut

---

NAPTEK

traditionell kunskap
och biologisk mångfald

Dokumentation från workshopen Natur, kultur och traditionell kunskap – att inspirera och nå ut.
NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald 2008
Redaktörer: Charlotta Warmark och Marie Byström
Foto omslagsbilder: Karin Hjelmér, Mirjam Löf, Sven-Olof Larsén och Gudrun Kuhmunen.
Foton i de fall inget annat anges: NAPTEK
Layout: Anna Maria Wremp
Tryck: Tryckjouren i Uppsala, 2008
Produktionen av denna trycksak är Svanenmärkt.

Förord

Natur, kultur och traditionell kunskap i lärandet – att inspirera och nå ut

Många barn och ungdomar växer idag upp långt från den natur och de kretslopp vi alla ytterst är en del av. Vi söker vägar mot ett hållbart samhälle, samtidigt som vår nutida livsstil bidrar till skrämmande klimatförändringar och förluster av biologisk mångfald.

I arbetet mot ett hållbart samhälle är vi fler och fler som menar att det är angeläget att främja mötet mellan natur och kultur och förmedla lokal och traditionell kunskap till nya generationer. I samband med lärande om natur och kultur kan många gånger äldre tiders nyttjande och kunskap vara ett användbart verktyg för att väcka intresse och förståelse för dagens frågor.

Den 17–18:e april 2007, anordnade NAPTEK (Nationella programmet för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald) vid Centrum för biologisk mångfald, tillsammans med Upplandsmuseet, en workshop med rubriken ”Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet – att inspirera och nå ut”.

Syftet med workshopen var att skapa ett utbyte kring frågor rörande pedagogik och lärande med anknytning till natur, kultur och traditionell kunskap. Den här rapporten är baserad på denna workshop.

Workshopen riktade sig till dem som på olika sätt arbetar med förmedling av kunskap om tvärsnittet mellan natur och kultur. Workshopen hölls på Upplandsmuseet i Uppsala och 61 personer deltog, däribland museipedagoger, naturskolelärare, m.fl.

Workshopen kretsade kring frågor som; Hur arbetar olika organisationer/aktörer idag med att förmedla natur, kultur och traditionell kunskap till barn och ungdomar, men också till allmänheten i stort? Finns det goda exempel som vi kan lära av? Hur kan vi fortsätta att lära av varandra?

Workshopen första dag inleddes med en eftermiddag med föreläsningar som följdes av en middag med närproducerad och ekologisk mat med kopplingar till traditionella matkunskaper. Efter middagen fick deltagarna även besöka riksutställningen ”Kaos von Linné” på Upplandsmuseet. Workshopens andra och avslutande dag bestod av en förmiddag med arbetsformen ”Öppet forum”, där deltagarna deltog i olika diskussionsgrupper kring temat ”Hur kan vi stärka användningen av traditionell kunskap i lärandet?”, för att sedan avslutningsvis åter samlas och berätta sina huvudintryck från workshopen. Syftet var att resultaten från det öppna forat skulle vara till nytta för alla deltagare, samt att NAPTEK ska kunna använda resultaten i kommande pedagogiska projekt, där vi hoppas kunna stödja organisationer och individer som på olika sätt arbetar med traditionell kunskap.

Vi hoppas att den här rapporten kan inspirera både den som deltog i workshopen och den som är intresserad av ämnet natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet, och hur vi inspirerar och når ut!

Håkan Tunón
Programsamordnare för NAPTEK
vid Centrum för biologisk mångfald

Håkan Liby
Museichef Upplandsmuseet

Innehåll

Centrum för biologisk mångfald (CBM).....	5
NAPTEK – traditionell kunskap och biologisk mångfald.....	6
Föreläsningar	7
Mötet mellan natur och kultur i det nationella och internationella sammanhanget.....	8
Det samiska kulturarvet för barn – hur förs traditionell kunskap vidare?	13
Natur och kultur – att nå ut till skolor och skapa en länk till landskapet	16
Natur och kultur – ett lyckat äktenskap för förmedling av traditionell kunskap	17
Traditionell kunskap i hembygden	19
Reell slöjd i virtuell verklighet.....	22
Öppet forum	24
Vad är Öppet Forum?	25
Diskussionsämnen från inledningsrundan	26
Referat gruppdiskussioner öppet forum.....	27
Metoder att inhämta och föra ut traditionell kunskap	28
Attityder till traditionell kunskap	29
Kulturarvet som resurs när oljan tar slut.....	30
Hur kan föreningar och förvaltningar samarbeta för att nå ut?	32
Traditionell kunskap; när är den äkta och när är den en myt? Hur bedömer vi det?	34
Hur väcker man barn och ungdomars intresse för traditionell kunskap och kulturlandskapet?	36
Rollkonflikter – hur överbygger man dem mellan olika kunskapstraditioner?	37
Hur kan traditionell kunskap kopplas till genustänkande när det gäller traditioner som ofta är könsbundna?	38
Hur för vi in ekologi och naturkunskap i de kulturhistoriska museerna och föreningarna?....	40
Hur ska vi påverka lärarutbildningarna?	41
Hur får vi skolan att prioritera utomhusverksamhet?	43
Hur kan man integrera traditionell kunskap och kunskap om biologisk mångfald i arbetet med föremål i etnologiska / etnografiska museer? Hur dokumenterar man handlingsburen kunskap?.....	44
Slutrunda	46
Bilaga 1 Program för workshop.....	47
Bilaga 2 Deltagarlista	49

Centrum för biologisk mångfald (CBM)

Centrum för biologisk mångfald (CBM) är ett samarbete mellan Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och Uppsala universitet för alla typer av frågor som rör forskning och information om biologisk mångfald. CBM tillkom efter ett regeringsbeslut 1994.

Biologisk mångfald kan förenklat beskrivas som mångfalden av levande organismer och mångfalden av ekosystem där de lever. Sverige har undertecknat ett internationellt avtal, Konventionen om biologisk mångfald, där vi förbinder oss att vårda vår biologiska mångfald och använda den på ett hållbart sätt, så att den inte förstörs eller tar slut. Det innebär t.ex. att vi ska bruka skogen så att alla djur och växter som finns i skogslandskapet kan leva kvar där, vi ska bedriva jordbruk på sådant sätt att alla små mikroorganismer (bakterier och svampar) och ryggradslösa djur (t.ex. nematoder och hoppstjärtar) som sköter nedbrytningen i jorden inte försvinner, och att alla andra arter i jordbrukslandskapet överlever, vi ska bedriva fiske så att inte all fisk tar slut, vi ska planera våra städer så att många olika arter av djur och växter kan leva i vår närhet, och så vidare. Förutom Sverige är det drygt 170 andra länder som också har skrivit under konventionen.

Läs mer på CBM:s hemsida: www.cbm.slu.se

Centrum för biologisk mångfald

NAPTEK – traditionell kunskap och biologisk mångfald

Sedan 1 januari 2006 driver Centrum för biologisk mångfald efter ett regeringsbeslut NAPTEK, ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Programmet är en del i Sveriges genomförande av konventionen om biologisk mångfald.

Traditionell kunskap eller ”tyst kunskap” är den folkliga erfarenhetsbaserade kunskap som förs vidare från generation till generation genom praktiskt brukande av naturen och de biologiska naturresurserna. Traditionell livsmedelstillverkning, samernas renskötsel, slöjd, jakt och fiske, kustnära fiskares vana vid sjöliv och fåbodsbrukarnas kunskaper om djuren och om skogsbete är exempel på traditionell kunskap som riskerar att glömmas bort. I konventionen om biologisk mångfald framhålls sådan kunskap som en viktig resurs för framtiden.

NAPTEK har i uppdrag att verka för nyttjande, spridande och bevarande av lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Programmet skall även ha ett särskilt fokus på traditionell och lokal kunskap knuten till Sveriges urfolk samerna.

Avsikten med NAPTEK är att arbeta med att:

- kartlägga och dokumentera traditionell kunskap
- upprätthålla lokal och traditionell kunskap
- sprida traditionell kunskap till andra traditionsbärare och myndigheter
- stimulera forskning om traditionell kunskap

Den folkliga erfarenhetsbaserade kunskapen som har förts vidare från generation till generation genom praktiskt brukande av natur och biologiska naturresurser kan innehålla möjliga svar på framtidens frågor. Den bygger på erfarenheter från en tid av effektiv produktion före billig fossil energi.

För att kunna bevara traditionell och lokal kunskap i dess rätta sammanhang krävs att vi ser dess värde och respekterar den för vad den kan bidra med till ett framtida hållbart samhälle. I detta arbete har bl.a. skola, museer och kultur- och naturorganisationer en viktig roll att fylla. Att exempelvis låta traditionsbärare medverka i undervisningen på olika nivåer är ett sätt att markera en respekt och öppenhet för andra synsätt och annan kunskap.

Läs mer på NAPTEK:s hemsida: www.naptek.se

NAPTEK
CBM
Box 7007
750 07 UPPSALA
018-67 25 91
naptek@cbm.slu.se

Föreläsningar

Texterna i detta avsnitt är redigerade referat från föreläsningarna under workshopen. De är baserade på föreläsarnas egna skriftliga sammanfattningar, powerpoint-material och anteckningar från föreläsningarna gjorda av redaktörerna av denna rapport. Redaktörerna står för urval och redigering av texterna.

Mötet mellan natur och kultur i det nationella och internationella sammanhanget

HÅKAN TUNÓN OCH MARIE BYSTRÖM, NAPTEK, CENTRUM FÖR BIOLOGISK MÅNGFALD, UPPSALA

Inom Centrum för biologisk mångfalds (CBM) arbete för att skapa förståelse för vikten av att bevara biologisk mångfald kan man med fördel utgå från den inledande artikeln i Konventionen om biologisk mångfald, som undertecknades på FN-toppmötet i Rio de Janeiro 1992:

”Målen för denna konvention, ... är bevarandet av biologisk mångfald, hållbart nyttjande av dess beståndsdelar och rättvis fördelning av nyttan som uppstår vid utnyttjande av genetiska resurser, ...”

Det handlar alltså inte enbart om en naturvårdskonvention, utan minst lika mycket om hur vi långsiktigt ska kunna nyttja våra biologiska naturresurser. I artikel 8j i samma konvention framhålls bland annat vikten av att reflektera över vilken nytta vi för framtiden har av att begrunda historien. Mycket av vår utveckling under 1900-talet har skett på bekostnad av natur och miljö. Idag hotas stora delar av vår omgivning och ekosystemen av ohållbart utnyttjande av naturresurserna.

Framtiden tillhör våra barn. Det vore inte fel att kunna lämna över några resurser till dem och kanske en

del fungerande ekosystem. Konventionen om biologisk mångfald framhåller vikten av att förmedla förståelsen för vårt beroende av biologisk mångfald och dess beroende av vårt omdömesgilla nyttjande av den. Tyvärr kännetecknas mycket av vårt samhälle idag av bristande förståelse för naturens villkor och behov. Fördjupad biologisk kunskap är något av en bristvara i dagens samhälle och många påtalar ungdomars ointresse för naturen. Hur kan man bedöma åt vilket håll utvecklingen går och naturens tillstånd om man inte känner delarna som utgör helheten?

Natur och kultur

Vi på NAPTEK vill mena att man skapar ett intresse för naturen och biologisk allmänbildning genom att visa på nyttan av de olika ingående komponenterna, d.v.s. arterna. Nyttan kan visas genom att hänvisa till vad olika organismer kan användas till och vad man historiskt har använt dem till.

Sedan 1997 har vi på CBM bedrivit ett samarbetsprojekt kallat ”Människan, växterna och djuren: etnobiologi i Sverige”. Etnobiologi kan beskrivas som studiet av människans användning av djur och växter och hennes föreställningar om dem. Syftet har varit just att skapa förståelse för vikten av att bevara och hållbart nyttja den biologiska mångfalden.

Pedagogiskt har vi därför utgått från att förståelsen för naturen och de olika arterna och intresset för dem ökar om man har en praktisk eller kulturhistorisk koppling. Man ska exempelvis kunna tänka att: ”Javisst, det var den arten som man använde för att lindra magvärk!” Eller som användes till växtfärgning, göra tåtmjolk, förgifta varg, etc.

Genom att nyttja äldre tiders föreställningar och kunskap, men också sagoböckernas och diktningens artrikedom, väcks intresset att låta natur och kultur mötas. Detta är naturligtvis inte någon nyhet för den som regelbundet guidar människor i naturen. Det finns

Om föreläsarna

Håkan Tunón är programchef för NAPTEK (Nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald) på Centrum för biologisk mångfald (CBM). Marie Byström arbetar som konsult för NAPTEK på CBM.

Håkan och Marie inleder workshopen med en presentation av bakgrunden till NAPTEK och en introduktion till vad traditionell kunskap är och varför man vill bevara den.

Mer info och kontakt

Läs mer NAPTEK:s hemsida: www.naptek.se

Läs mer CBM:s hemsida: www.cbm.slu.se

Kontakt e-post: Hakan.Tunon@cbm.slu.se,
Marie.Bystrom@cbm.slu.se

Inom CBM:s etnobiologiprojekt har vi haft som mål att skapa ett bokverk om tre volymer som ska skildra människans förhållande till djuren och växterna i Sverige genom historien. Det handlar både om användning av och föreställningar om organismerna i vår omgivning.

emellertid också en modern och mer relevant praktisk aspekt som kan vara viktig att lyfta fram, nämligen vad växter och djur har för medicinska eller teknologiska egenskaper som lämpar sig för nutiden. Exempelvis kan man idag använda sig av lin- eller hampafibrer för att tillverka biologiskt nedbrytbar ”glasfiber”, olika specialkulturer av mjölksyrebakterier används i tillverkningen av särskilda medicinska livsmedel, o.s.v.

”*Genom att nyttja äldre tiders föreställningar och kunskap, men också sagoböckernas och diktningens artrikedom, väcks intresset att låta natur och kultur mötas.*”

Inom CBM:s etnobiologiprojekt har vi haft som mål att skapa ett bokverk om tre volymer som skildrar människans förhållande till djuren och växterna i Sverige genom historien. Det handlar både om användning av och föreställningar om organismerna i vår omgivning. Den första volymen ”Människan och naturen: etnobiologi i Sverige” kom 2001, den andra ”Män-

niskan och floran: etnobiologi i Sverige 2” (2005) och den tredje och sista volymen ”Människan och faunan: etnobiologi i Sverige” kom under slutet av 2007. Dessa böcker visar:

- traditionell användning av biologisk mångfald samt den kulturella mångfalden av traditionell kunskap (etnobiobiodiversitet)
- mångfalden av vårt kulturella arv och en del av bakgrunden till vår kulturella identitet
- vikten av bevarad biologisk mångfald och dess potentiella nytta för framtiden.

Man kan säga att syftet har varit att visa på vikten av att kunna något om naturen och att samtidigt behärska en del artkunskap, d.v.s. en viss biologisk allmänbildning.

Traditionell ekologisk kunskap

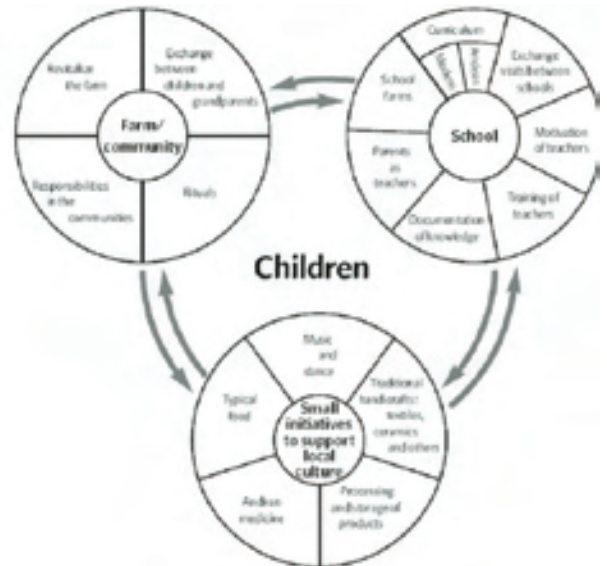
I samband med att vi diskuterar etnobiologi bör vi kanske vidga begreppen. Med termen etnobiologi kan man sägas beskriva det akademiska studiet av folkligt nyttjande av olika växter och djur. Ofta handlar det om

ett listande av arter brukade för ett visst ändamål. En relaterad term är traditionell ekologisk kunskap, vilket förenklat kan beskrivas som en kunskap där man inte bara frågar sig ”vilken art?” och ”till vad?” utan man går vidare och frågar sig ”varför?” och ”hur vet man det?”. Det handlar om fördjupad förståelse av naturen och dess innevärdare samt vad man kan använda dem till. När etnobiologin kan sägas vara lite mer ytligt listande är detta snarare ett mer komplext holistiskt kunskaps-system, som traderas från generation till generation i ett mer handlingsburet sammanhang.

Etnobiologisk information och traditionell kunskap är i våra ögon lämpliga verktyg att väcka människors intresse för naturen och dess innevärdare.

I december 2005 fick CBM från regeringen uppdraget att skapa ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald, ett program som har fått akronymen NAPTEK. Arbetet ska vara inriktat på:

- kartläggning och dokumentation,
- åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap,
- spridning av lokal och traditionell kunskap till nyckelmålgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter, samt
- att stimulera forskning

Figur 1: Figuren beskriver samverkan mellan lokalsamhället/ jordbruket och skolan samt stödet till den lokala kulturen från PRATEC.

Detta är ett komplext uppdrag som spretar åt många håll och i regeringsbeslutet betonas att det är av stor vikt att vi samarbetar med andra relevanta intressenter för att uppnå intentionerna. Denna workshop är därför att betrakta som en utsträckt hand för framtida samarbeten med intressenter inom området pedagogik och

kunskapsöverföring i gränstrakten mellan natur och kultur.

Traditionell kunskap och pedagogik

Internationellt har CBM via programmet SwedBio (Swedish International Biodiversity Programme) bidragit till undervisningsprojektet "Barn och Biologisk Mångfald" (Niñez y Biodiversidad) som genomförs i Peru av organisationen PRATEC (Andinska projektet för bondeteknologier). Sedan ett antal år har man i Peru som ett led i sitt de-koloniseringsarbete infört undervisning på det egna språket i tillägg till den undervisning som bedrivs på spanska. I projektet "Barn och biologisk mångfald" understryks att språkundervisning i sig inte är tillräckligt för att stärka den egna kulturella identiteten. Man måste samtidigt synliggöra egna värderingar och den egna kulturen.

Genom att återuppta traditioner och ritualer som varit på väg att försvinna stärker man också respekten för jorden och för den natur man brukar. I projektet ingår också överföring av traditionell kunskap om hantverkstekniker. Elevernas föräldrar och mor- och farföräldrar lär sina barn sådant som lärarna i skolan inte kan. Lärarna, föräldrarna och barnen samverkar, och det har

”*Genom att återuppta traditioner och ritualer som varit på väg att försvinna stärker man också respekten för jorden och för den natur man brukar.*”

inneburit att barnen ser på sina föräldrars vardagskunskap med ny respekt.

Figur 1 beskriver samverkan mellan lokalsamhället/jordbruket och skolan samt stödet till den lokala kulturen från PRATEC. Viktiga aspekter i lokalsamhället är revitalisering av jordbruket, utbyte mellan barn och deras mor- och farföräldrar, återupptagna ritualer och ett tydliggörande av ansvar för olika aktiviteter som håller samman lokalsamhället. Viktigt i skolan är bl.a. utbildning och motivering av lärare, utbytesresor mellan skolor, plats för det Andinska, d.v.s. den egna kulturen, i läroplanen, föräldrar som lärare och dokumentation också av den traditionella kunskapen. Stöden från PRATEC till små projekt hjälper de lokala processerna att komma igång.

I den colombianska delen av Amazonas har lokalbefolkningen med stöd av bl.a. organisationerna COAMA (Consolidation of the Amazon) och Gaia Foundation arbetat med dokumentation av sitt liv i djungeln med hjälp av så kallad "eco-mapping". Man har på

Figur 2: Karta som beskriver heliga platser i en del av Amazonas.

kartor beskrivit var man lever och vilka platser, växter och djur som är viktiga för att få mat och för kulturen och samhället. De dokument man tagit fram används i förhandlingar med myndigheterna om den lokala förvaltningen av samhället, markanvändning, skola och hälsovård. Dokumentationsprocessen är viktig för att överföra kunskap mellan de äldre och de yngre och har betytt mycket för att stärka den lokala identiteten i en föränderlig värld.

Kartan (figur 2) beskriver heliga platser i en del av flodsystemet. Dessa platser är belagda med fångstförbud och är särskilt viktiga områden för de arter som människorna i den här delen av Amazonas lever tillsammans med.

Årstidskalendern (figur 3) beskriver årscykelns växlingar. Här visas regn- och torrperioder och människornas kontakt med och bruk av mark, växter och djur

under året. Varje år görs nya kartor och nya kalendrar. Dokumentationen med hjälp av "eco-mapping" är på så vis en levande process som hela tiden är lika viktig i undervisningen och i de årliga förhandlingarna om förvaltningsrättigheter.

Med inspiration bland annat från Colombia, och med ledning av personer från NAPTEK och African Biodiversity Network, arbetade elever i en skola utanför Kalix under en dag med "eco-mapping" av sin hemby. Man gjorde kartor och en årstidskalender som liknade den i Amazonas. Eleverna diskuterade tillsammans vilka växter och djur som lever i närheten och hur de traditionellt har använts och används. En äldre man från byn var med under dagen och eleverna intervjuade honom flitigt om hur men levde förr. Eleverna blev förvånade över hur mycket de själva kunde om livet i och runt byn. ■

Figur 3: Årstidskalender

Det samiska kulturarvet för barn – hur förs traditionell kunskap vidare?

GUDRUN KUHMUNEN, SKIERRI FÖRSKOLA, GÄLLIVARE

Kan en djupare samisk traditionell kunskap överföras till en ny tid i den samiska förskolan, och i så fall hur? Gudrun Kuhmunen punktär i sin föreläsning upp en rad begrepp och tankar kring detta ämne.

Ett samiskt perspektiv kan enligt Jernström och H. Johansson (1997) ge barnen en kulturell bakgrund, ett historisk perspektiv liksom ett framtidsperspektiv och det gynnar samtidigt både kunskapsutvecklingen och den sociala utvecklingen.

Natur och förhållandet till människan

- Moder Jord.
- Naturen är levande.
- Ger värderingar, sedvänjor, sociala strukturer, relationer.
- Naturen är andlig. (Smith, L. 1999)

Natur och samerna

- Samerna har och har haft ett nära förhållande till naturen.

Samisk traditionell kunskap – natur

(Sara, MN. 2004)

- Praktisk kunskap – man nyttjar, brukar och formar sin omvärld och skaffar sig nödvändigheter till dagligt bruk.
- Searvelatnja (fellesrom) – ett rum, arena, tidpunkt, aktivitet där alla deltog. En arena för erfarenhetsutbyte gällande arbetsmoment och kunskaper och en mötesplats för flera generationer.
- Bruk och nyttjande av större och vidare naturresurser – specifikt för varje näringgren. Människor arbetar i den levande naturen, naturen själv är lärare. Människan är helt beroende av naturens för-

Gudrun Kuhmunen refererar i sin presentation till teorier av:

Balto, A. (1997)
Sara, MN. (2004)
Smith, L. (1999)
Kuokkanen, R. (2000)

Om föreläsaren

Gudrun Kuhmunen är förskollärare på den samiska förskolan "Skierrri" i Gällivare. Gudrun Kuhmunen är en av de samiska pedagoger som deltar i aktionsforskningsprojektet "Samisk skolutveckling i Gällivare och Jokkmokks sameskolor och förskolor", som är ett samarbete mellan Samiska högskolan i Kautokeino, Luleå tekniska universitet och sameskolorna i Gällivare och Jokkmokk.

Projektet finansieras av EU Interreg IIIA Nord och medfinansieras av Sametingen i Sverige och Norge, Samisk högskola i Kautokeino, LTU samt Länsstyrelsen i Norrbottens län. Syftet med arbetet är att synliggöra och utveckla kunskap om hur den samiska skolan, en skola förankrad i samisk kultur och tradition, vidmakthåller, stärker och utvecklar den samiska identiteten och viljan att lära. Fokus ligger på kulturförståelse och dekolonialisering.

Gudrun tar i sin föreläsning upp tankarna bakom sina studier, och svarar på frågan "Kan en djupare samisk traditionell kunskap överföras till en ny tid i den samiska förskolan, och i så fall hur?".

Mer info och kontakt

Läs mer om projektet på Luleå Tekniska Universitets hemsida: www.ltu.se/inst/pol

Gudrun Kuhmunen och Carina Sarris rapport (2007) "Kan samisk traditionell kunskap överföras till en ny tid i den samiska förskolan, och i så fall hur?" hittar du som pdf på: www.ltu.se/polopoly_fs/1.4622!kunskapsöverföring.pdf

Kontakt e-post: gudrun.kuhmunen@same.net

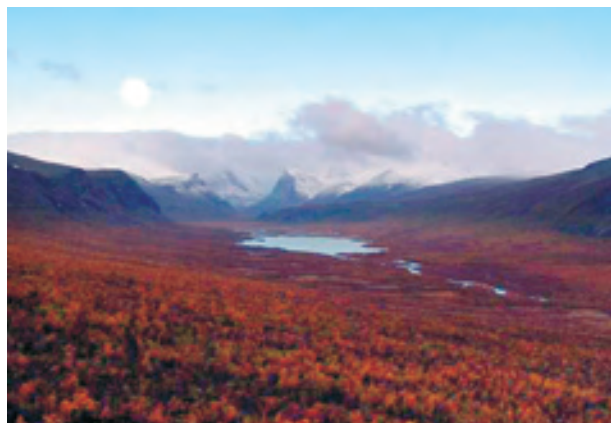

Foto: gudrun Kuhmunen

hållanden. Specifika ämneskunskaper krävs; det är högt utvecklade kunskaper som kräver lång lärotid. Exempelvis djupare kunskap om snö. Man lär sig genom att uppehålla sig i naturen.

- Specialkunskap – näringsbaserad, situationer och arenor där flera generationer deltar; arbeta, höra, delta i samtal, prova på, hjälpa till.
- Lokal kunskap – kännedom om landskap, människors utseende och kroppshållning, benämning för släktskap, landskap, kännedom om siidan med tillhörande slakten, marker, flyttleder, renbetesdistrikt, o.s.v. Berättelser knutet till området och områdets muntliga kulturhistoria.
- Generell kunskap – om man känner landskapet i sitt eget område är det enklare att ta sig fram i okänd terräng.
- Kunskap om att förstå de stora sammanhangen – Rester från när samerna ensam förvaltade naturen, med trosföreställningar och traditioner knutet till det. Det kunde handla om när uppgifter blev utförda, kommunicerade kring, granskade och värderade. Det var inte bara praktisk kunskap och kompetens utan lika mycket kunskap knutet till informationsutbyte, samråd, deltagande, diskussion och debatt både om praktiska uppgifter och vidare sammanhang. Historier, samtalsämnen, värderingar, lärande och arbete var delar av en helhet som kunde förmedlas i samma rum och under samma tid.
- Andlighet – man hade kontakt med den levande naturen. Andligheten fungerade som en medveten förståelse av egna göromål och förpliktelser. Myter och berättelser som karakteriserade moraliska och etiska tolkningar och gav människorna en vidare världsbild.
- Urfolkskunskap – innefattar speciellt det heliga och andliga i naturen. Jämför oss med andra urfolkskunskaper.

Searvelatnja (fellesrom) – en gemensam arena för tradering av kunskap

Ett searvelatnja (fellesrom) är en gemensam arena för tradering av kunskap. Man kan skapa egna ”fellesrom”, gemensamma arenor, på ett medvetet sätt. T.ex. på förskolan där Gudrun arbetar står kaffet alltid på. På så sätt kan föräldrarna få en naturlig plats att sätta sig ner på förskolan, bland personal och barn, med en kopp kaffe. De kan tala med andra föräldrar, t.ex. får papporna en chans att tala med andra pappor.

Karaktäristiskt för searvelatnja (fellesrom):

- Arena där alla kunde delta och som alla hade tillgång till.
- Utvärdering och kompetens blev praktiserat.
- Arbetsfördelning i förhållande till ålder, kunskap, genus.
- Arena för erfarenhetsutbyte, mötesplats för flera generationer.
- Avhängigt årstiden
- Vädret spelar roll
- Barn med från det de var små
- Erfarenhetsutbyte – kunskaper
- Erfarenhetsutbyte – arbetsmoment
(Referenser till teorier kring searvelatnja (fellesrom): Sara, 2004)

Att skapa traditioner kring nya företeelser

Hur kan man skapa nya traditioner kring nya företeelser? Hur kan man skapa ett searvelatnja kring en aktivitet idag?

Flagghissning på den samiska nationaldagen 6 februari är en ny företeelse. Den samiska flaggan antogs 1986. Idag kan man skapa ett searvelatnja (fellesrom) kring flagghissning tillsammans med barnen på förskolan.

Hissning av samiska flaggan:

- Gemensam för alla samer
- Ny högtidsritual
- Samlande

Gudrun har vid flagghissning med barnen på förskolan använt sig av en giisa, en typ av träskrin, som *övergångsobjekt*, som för henne har stor traditionell betydelse. Giisan förekommer traditionellt i de flesta samiska hem. Giisan var den plats där hennes mor förvarade viktiga saker. Gudrun upplevde giisan som något mycket positivt och var van att behandla den med vördnad.

Foto: gudrun Kuhmunen

Foto: gudrun Kuhmunen

Att skapa en tradition kring flagghissning med förskolebarnen:

- Vidga kulturbegreppet
- Utgått från teori natur till nyskapande kultur
- Hanteras enligt de regler som gäller för nationalflagga
- Övergångsobjekt – från traditionellt till ny tid
- Skapa ny tradition (Smith. 1999)
- Ge barnen positiva upplevelser av aktiviteten (Andersson et al. 2001)
- Connecting, förbinda förr och nu (Smith. 1999)
- Arena där alla kan delta på sitt eget sätt
- Arena som alla har tillgång till

Suoidnet (att ta skohö)

Traditionellt har samer använt skohö i skorna och många samer använder det än idag. Skohö bereds av en starr-art, som mjukgörs, torkas, flätas och läggs in i skon i ett tjockt lager. Höet drar åt sig fukt och håller fötterna torra och varma.

Vad kan det ge att låta barnen arbeta med skohö år 2005, när det finns strumpor?

- Barn och vuxna får kunskap om ett sätt att lära
- Förståelse om sin egen historia på ett praktiskt sätt, upplevelsebaserat
- Barn lär sig natur
- Barn och vuxna får ett positivt förhållande, relation till natur
- Språk
- Naturens andlighet

Pedagogen som förebild och vägledare

Förmågan att överföra kunskaper beror på pedagogens:

- inställning
- medvetenhet
- kunskap
- yrkeskompetens
- mētis; tyst kunskap, fingertoppskänsla, att göra rätt saker under rätt tillfälle.

Pedagogens roll blir att vara vägledare och förebild istället för att vara den som äger och delar ut kunskap. Barnen får experimentera och prova. Barnen iakttar och imiterar och deltar utifrån eget intresse i aktiviteterna.

Från en generation till en ny tid:

- Fånga intresset
- Låt barnen lyckas
- Iesbirgejeaddjit; Självständiga barn. Självständighet – att klara sig själv.

Sammanfattning

Att använda traditionell kunskap i pedagogiska sammanhang:

- Utgå från samisk traditionell kunskap från förr
- Sätta in den i ett nytt sammanhang och i en ny tid och utifrån ett bestämt syfte

Några resultat:

- Samisk traditionell kunskap kan användas i en institution som den samiska förskolan.
- Olika sätt att använda samisk traditionell kunskap från naturen på ett nytt vis och i en ny tid – Hur?
- Samiskt är normen – utgå från den egna samiska kulturen.
- Pedagogens kunskap viktig – kulturförståelse, kulturell kompetens, barnsyn, lärandesyn.
- Vuxnas medvetenhet – öka medvetenheten hos pedagoger, ledning, styrelse, sametinget, regering, riksdag, m.fl.
- Aktiviteter för dekolonisering enligt Kaupapa Maori Research¹.
- Tillrättalagd kunskap eller lärande.
- Övergångsobjekt kan användas vid kunskapsöverföring i skapandet av nya traditioner.
- Analytiskt kulturbegrepp.
- Utgå från ett samiskt uppfostringsätt.
- Tolka den nationella läroplanen tillåtande . ■

¹ Gudrun Kuhmunen och Carina Sarris (2007) refererar i sin rapport till Linda Smith (1999) som redogör för Kaupapa Maori Research, ett ambitiöst forskningsprogram som är en del i en dekoloniseringsprocess hos maorierna för att återkräva, reformulera och rekonstruera maoriernas kultur och språk. Kaupapa Maori (Maori-filosofi) är ett sätt att teoretisera egna erfarenheter utifrån en egen *epistemologi* – ”en teori som möjliggör att vara Maori”. Man utgår från att normen är att vara Maori, inte ”de andra”. Teorin kan förklara inverkan av koloniseringen av Maori och Maoris motstånd till kolonisering.

Natur och kultur – att nå ut till skolor och skapa en länk till landskapet

DANIEL HARRYSSON, BRÅBYGDENS NATUR- OCH KULTURSKOLA, ÖSTANTORP

Alla de som inte har varit i Bråbygen ska definitivt åka dit, då detta är en helt unik bit av Sverige. Här ser landskapet ut som det gjorde på Emils tid. Det hägnas fortfarande gårdesgårdar och hamlas träd. Drygt 6 mil gårdesgård finns här och därtill mellan 4 500 och 5 000 hamlingsträd. I Bråbygen brukar man fortfarande de små åkerlapparna istället för att, som på många andra ställen, plantera igen dem.

Bråbygdens Natur- och kulturskola

Årligen tar vi emot ca 100 skolklasser och åldern på barnen är allt ifrån sex år och upp till högskolenivå. Innan besöket väljer man ett av våra flertal teman. Man kan sysselsätta sig med allt ifrån att samla vattenkryp till att tova en orm.

”Det bästa är om de kan lära sig något nytt utan att ens veta om att de har gjort det.”

Jag anser själv att jag har ett otroligt stimulerande arbete. Att inspirera barn med hjälp av naturens egna enkla medel är faktiskt inte så svårt som de flesta lärare tycks tro. Av de ca 10 000 elever som vi har tagit emot under vår tid som naturskola har vi nog inte lämnat ifrån oss

mer än en handfull besvikna elever. Vi har tagit emot desto fler men på något vis går det att ”omvända” de flesta.

Aktiverande aktiviteter

A och O i vår verksamhet är att barnen/ungdomarna själva ska vara aktiva och utforska, undersöka, leka, tävla, o.s.v. Det bästa är om de kan lära sig något nytt utan att ens veta om att de har gjort det. De får inte känna det som om vi undervisar och att den enda anledningen till att de är hos oss är att de ska trycka in ny kunskap i huvudet. Då är vi illa ute.

Man kan med fördel sätta dagens odlingslandskap i kontrast till gårdagens. Att t.ex. få harva med arbetshäst och hägna gårdesgård på förmiddagen för att därefter besöka en modern storsatsande lantbrukare under eftermiddagen ger ett otroligt perspektiv till saker och ting.

Över huvudtaget anser jag att just användandet av djur i verksamheten är mycket givande. Jag skulle vilja påstå att vi alla har en viss förkärlek för just djur och i många situationer kan de användas som ”isbrytare”.

De avslutande orden från mig blir *kunskap* och *inspiration*, vilka är de två ledorden i vår verksamhet. ■

Foto: Monia Ivarsson

Om föreläsaren

Daniel Harrysson är med och driver Bråbygdens Natur- och kulturskola i Östantorp i Småland. Bråbygen, som ligger ca 3 mil väster om Oskarshamn, är ett område i Småland med ett rikt bevarat kulturlandskap.

Natur- och kulturskolan drivs av Bråbygdens intresseförening och startade i början av år 2003. Natur- och kulturskolan erbjuder främst temabesök för skolklasser där man genom olika praktiska aktiviteter, främst utomhus, lär sig mer om natur och kultur. Daniel berättar under sin föreläsning om Natur- och kulturskolans arbete.

Mer info och kontakt

www.brabygden.se

e-post: naturokulturskola@telia.com

Natur och kultur – ett lyckat äktenskap för förmedling av traditionell kunskap

KARIN HJELMÉR OCH RICKY WRENTNER, FREDRIKSDAL MUSEER OCH TRÄDGÅRDAR, HELSINGBORG

På Fredriksdal museer och trädgårdar i Helsingborg finns förutom en skånsk landskapsbotanisk trädgård också gårdar och byggnader från Skåne. Sedan många år pågår ett arbete med att bygga upp en landskapsbild av 1840-talets Skåne med slättbygd, risbygd och skogsbygd med gårdar, hägnader, husdjur och markslag.

Pedagogisk integrering av natur och kultur

Under slutet av 1990-talet började man på Fredriksdal arbeta pedagogiskt med skolklasser i vår skogsbygds-gård. Där finns utmarker med skog och inmarker med ängar, kålgårdar, humlegård och åkrar. Vi bestämde att det i detta skolprogram alltid skulle delta både en kulturpedagog och en naturpedagog. Pedagogerna skulle ha gedigna ämneskompetenser som kompletterade varandra. De skulle arbeta i samma program sida vid sida.

För att ge Fredriksdal möjlighet att utveckla arbetet med den pedagogiska integreringen av natur och kultur, placerade region Skåne en kulturpedagog där år 2000.

”
Vi menar att det inte finns någon gräns mellan natur och kultur. Naturen är beroende av kulturen och kulturen av naturen. ”

Vid rekryteringen lades det stor vikt vid att denna kulturpedagog borde ha en god naturkunskap. Resultatet blev en arkeolog med bakgrund som fältbiolog. Senare har Fredriksdal rekryterat ytterligare en pedagog som är etnolog, också med ett förflutet som fältbiolog. Den senast anställda pedagogen är en biolog som har som hobby att syssla med levande historia.

Idag består den pedagogiska gruppen av två biologer och två kulturvetare, varav en är etnolog och den andre arkeolog. Till detta kommer en trädgårdspedagog under vissa delar av året, samt en assistent. Men vi är inte främmande för att involvera andra kompetenspersoner från museet och därför hör det inte till ovanligheten att man möter museets snickare tillsammans med kulturvetare och biologer i våra hantverksprogram.

Foto: Sven-Olof Larsén

Integrera natur och kultur i skolprogrammen

Genom åren har vi efter hand infört arbetssättet att integrera natur och kultur i flera av våra skolprogram eftersom vi ser så många fördelar med det. Vi arbetar med olika tidsperioder och teman, bl.a: äpplen, potatis, stenålder, medeltid, fåglar, träd, svamp, husdjur m.fl.

Idag genomförs programmen oftast i halvklass, vilket underlättar för ett praktiskt, skapande och undersökande arbetssätt. Vi gör en tidsresa men går inte konsekvent in i roller. På så sätt kan pedagogerna bemöta de frågor som kommer upp på ett relevant vis.

Om föreläsarna

Karin Hjelmér och Ricky Wrentner arbetar båda på Fredriksdal museer och trädgårdar i Helsingborg. Karin är biolog och museilektor medan Ricky är arkeolog och museipedagog. De berättar om hur de tillsammans arbetar med Fredriksdals skolprogramsverksamhet, där de i största möjligaste mån försöker integrera natur- och kulturämnen.

Mer info och kontakt

Läs mer Fredriksdal museer och trädgårdars hemsida:
www.fredriksdal.se

Kontakt e-post: Ricky.Wrentner@helsingborg.se,
Karin.Hjelmer@helsingborg.se

Vi arbetar med natur- och kulturvetenskap och teknik i historiska miljöer för att synliggöra kretslopp och historiska sysselsättningar.

Etnobiologin står i centrum och något hantverk eller någon annan syssla på markerna eller i husen ingår alltid i programmet.

Naturen måste betraktas som en bärande plattform för kulturell existens

Vi vill föra in integrering av natur och kultur i all verksamhet på museet. Vi menar att det inte finns någon gräns mellan natur och kultur. Naturen är beroende av kulturen och kulturen av naturen.

Idag existerar väldigt lite (kanske ingen) natur som inte är påverkad av kulturell verksamhet, samtidigt som naturen på ett eller annat sätt alltid kommer att påverka oss människor. Människan (den kulturella varelsen) är ju en del av naturen.

Vi vill ge en helhetsbild av Skånes natur- och kulturhistoria, men också göra jämförelser med dagens och

”*Ämnen som integreras i ett sammanhang blir lättare att sammanfoga till en helhet.*”

morgondagens samhälle. Saker som våra förfäder gjorde påverkar fortfarande våra liv och kan ge oss vägledning i vår strävan efter ett hållbart samhälle.

Vi vill möjliggöra för eleven att upptäcka sitt beroende av naturens resurser och att se fördelarna med att samarbeta med naturen.

Komplement till skolans arbete

Vi vill vara ett komplement till skolans arbete genom att förmedla en verklighet – kultur och natur i ett sammanhang. Ämnen som integreras i ett sammanhang blir lättare att sammanfoga till en helhet.

Genom att eleven får närma sig ämnet via olika infallsvinklar ökar chansen att det finns något som intresserar henne eller honom. I bästa fall leder detta till att vi skapat ett behov hos eleven att vilja veta mer. En kunskap hos en elev förstärks varje gång en ny kunskap relateras till den, $1+1=3$.

Samarbete och trygg ämneskompetens

Vi menar att ett integrerat arbete, ett samarbete, måste innebära att båda parterna ger och tar. Det kan aldrig handla om envägskommunikation utan måste handla om en dialog. Om parterna är tillräckligt starka i sina ämnesprofiler kan man undvika revirmarkeringar sprungna ur en osäkerhet om ens eget ämnes betydelse. En god ämnesidentitet ger också en större möjlighet till att man ser den andres kunskaper som intressanta för det egna ämnet. För att bättre förstå själv, men också för att bättre kunna förklara för andra.

”*Vi är inte främmande för att involvera andra kompetenspersoner från museet och därför hör det inte till ovanligheten att man möter museets snickare tillsammans med kulturvetare och biologer i våra hantverksprogram.*”

Vårt arbetssätt följer lärarlagsidén i dagens skola. Det finns stora fördelar med att arbetssätt i skola och museum följer varandra. Varje pedagog är trygg med sin ämneskompetens, men blir ännu tryggare med den andre vid sin sida. Det ökar också chansen att elevernas frågor inte tappas bort.

Undervisningen vid museet ska vara något utöver det skolan kan erbjuda. Museipedagogens ämneskompetens är viktig men också att undervisningen följer skolans läroplaner. Pedagogiken skall vara innovativ och förmedlingen skall ge unika upplevelser med många sinnesintryck.

Traditionell kunskap i hembygden

ANNA WESTMAN, SVERIGES HEMBYGDSFÖRBUND (SHF)

Sveriges Hembygdsförbund (SHF) och traditionell kunskap

Hembygdsrörelsen arbetar i första hand på lokal nivå med lokalhistoria ur alla möjliga upptänkliga perspektiv:

- samlar
- dokumenterar
- vårdar
- arkiverar
- visar och levandegör
- deltar i samhällsdebatten
- svarar på remisser
- ordnar traditionellt firande vid valborg, midsommar, jul m.m.

SHF arbetar även på nationell nivå: hanterar kontakter med regering, riksdag, departement och verk, andra organisationer och driver hembygdsrörelsens frågor i remisshantering och skrivelser, m.m.

SHF producerar skrifter och handledningar och tidsningen Bygd och Natur, gemensamma avtal för bl.a. försäkringar, m.m.

Arbetet med NAPTEK och SHFs skrift

NAPTEK har gett SHF i uppdrag att producera en skrift till hembygdsföreningar och andra för att ”inspirera till att dokumentera traditionell kunskap”. Anna utför arbetet med denna skrift och berättar lite om frågeställningar och en del förslag till lösningar kring denna uppgift.

Målet är att skapa en skrift som kan inspirera till att dokumentera och söka den traditionella kunskapen i den egna hembygden och där kopplingen till den kulturhistoriska användningen av naturresurserna får komma i fokus.

Många hembygdsföreningar arbetar redan med detta på ett eller annat sätt, med både dokumentation och pedagogik i visnings- och upplevelseverksamhet. ”Hembygdsgården och det gröna kulturarvet” är en bok från 2005 med exempel på hur hembygdsföreningar och andra arbetar med det gröna kulturarvet.

Vad kan vi lära från vårt kulturarv i ett framtidsperspektiv?

I skuggan av miljöproblem, klimat- och energifrågor kan man se kulturarvet som en resurs för framtiden. Vi har en kunskapsbas om brukande av naturen, kon-

Om föreläsaren

Anna Westman arbetar för Sveriges Hembygdsförbund (SHF). SHF är en organisation med ca 450 000 medlemmar fördelade på nästan 2000 föreningar spridda över hela landet och med 26 länsförbund. Anna berättar om sitt arbete med den skrift som NAPTEK har gett SHF i uppdrag att producera, en skrift till hembygdsföreningar och andra för att ”inspirera till att dokumentera traditionell kunskap”.

Mer info och kontakt

Läs mer SHF:s hemsida: www.hembygd.se

Kontakt e-post: anna@hembygd.se

sekvenser och tekniker, och en materialkänedom om kvaliteter, egenskaper och handlag.

Det vore så intressant att föra samman den här kunskapen med de ingenjörer, tekniker och samhällsplanerare som funderar kring uthålligare system. Det är också en pedagogisk utmaning som känns mycket angelägen.

Kunskap från förr i ny teknik

Ull eller ylle är material som brinner dåligt och skulle därför kunna ersätta flamskyddsbehandlade syntetmaterial i offentliga miljöer. Vad skulle inte det få för ef-

Foto: Charlotta Warmark

fekter för människors hälsa, landskapet, ekonomi och landsbygdsutveckling?

Jag har en kompis som jobbar med att utveckla mobiltelefoner och han berättade att i arbetet med att göra kretskorten mindre, för att kunna göra effektiva och små apparater, är det ett problem med att de blir för varma med de metallegeringar man nu använder. Därför har man börjat titta på legeringar i föremål man funnit i egyptiska gravar (antar att det är smycken och verktyg) som kan visa sig effektiva. Kunskap av det här slaget är ju väldigt intressant.

Vad är traditionell kunskap?

- Generationers genererade kunskap om hur man använt sig av naturen
- Relationen mellan landskap och människa

Var hittar man den traditionella kunskapen?

- Egentligen hos alla – i det sätt vi lärt oss hantera vår vardag.

Idag använder många naturen i så förädlade led att vi glömt bort att det är natur vi har runt oss även i storstadens miljöer. Men kanske är det den mer direkt råvaruanknutna kunskapen vi söker just här, även om kopplingen till den urbana miljön (som kan kännas väldigt långt från träd, gräs och flugor) är intressant. Den traditionella kunskapen är ju ändå ett resultat av just hur vi har använt oss av våra resurser. Hur ser man den traditionella kunskapen då den ofta är sammanflätad med människors sätt att leva?

- Vilka frågor ska man ställa?
- Vad skulle jag fråga mig själv?
- Vad är det jag vet eller kan?

I arbetet med inspirationsskriften eller handboken i hur man kan arbeta med traditionell kunskap/etnobiologi har det varit svårt att hitta en naturlig ingång. Var ska man börja? Det finns ingen tydlig avgränsning vad gäller områden – allt är intressant.

Vad ska man utgå från?

Ska man utgå från ämne, plats, tidpunkt eller ska människors grundbehov av mat, värme, vatten, sociala behov och hur man löst dessa problem historiskt och fram till i dag vara det som utgör ramen? Man skulle få en kronologisk utvecklingsmodell för förhållandet till naturen och hur man såg till människans grundbehov.

Och hur ska man begränsa ett ämne, ska man ha en väldigt detaljerad ingång eller en generell? Beskriva ”djurhållning i allmänhet” eller koncentrera sig på en ”klövsjukdom hos trebenta fjällkor på Frösön år 1873 på hösten”?

För konkreta svar kanske man behöver vara väldigt avgränsad men å andra sidan kanske man missar information – viktiga uppgifter som man inte direkt relaterar till det avgränsade ämnet men som ändå är avgörande för förståelse.

”**En viktig pedagogisk utmaning är att bygga broar mellan tekniker, ingenjörer, samhällsplanerare och den kunskapsbank som vårt kulturarv genererat.**”

Till slut har jag landat i en slags blandning av det här och det kommer bli en presentation av ett begränsat antal ingångar till hur man kan närma sig, söka, sådan här kunskap.

Fånga världen i en liten ask

Ett viktigt redskap för att ta fast kunskap är föremål – att fånga världen i en liten ask. Det dräller av föremål omkring oss men vad berättar de egentligen? Denna utgångspunkt är behändig och sätter oss i närkontakt med historien, världen och framtiden.

Vad berättar ett föremål om användningen av naturresurser, materialkännedom, hantverk, lokal kunskap, influenser från omvärlden närmast och världen i stort, ekonomi, teknik?

På så sätt kan man fånga mycket kunskap om världen och människorna i en liten ask eller en mjölskil eller en rymdraket.

Årscyklar eller kalendrar

Årscyklar eller kalendrar är andra pedagogiska knep att komma åt traditionell kunskap – *När gjorde man vad*

och varför? Kanske kan man knyta årscyklerna till olika landskapsavsnitt: skog, fjäll, åker/äng, vatten, tomt-husträdgård, eller till olika verksamheter eller teman, som t.ex. mat, djurhållning och textiltillverk. Göra egna lokala kartor och teckna sitt eget landskap utifrån hur man använder det och relaterar till det.

Bilder

Bilder; måleri, fotografi, kyrkomålningar, bonader m.m. är också en intressant utgångspunkt och rik källa till olika sorters kunskap. Med nya ögon och nya frågor kan ny kunskap vinnas.

Språket

Språket, dialektala namn på t.ex. växter och djur, platser och företeelser kan berätta mycket om föreställningar och användning av lokala naturresurser.

Hur ska man dokumentera?

Det är ett svårfångat material och hur ska man sedan dokumentera det? Ska man skriva ned det material man får in, ska man lära sig genom att gå bredvid och göra, spela in berättelser och filma görandet?

Vem som ska ta hand om materialet?

Vem som ska ta hand om det insamlade materialet? Är det ett nationellt museum, regionala eller lokala museum och föreningar. Vem vänder ni er till i er pedagogiska verksamhet för information om ett område? Är det hembygdsföreningen, länsmuseet, länsstyrelsens kulturmiljöprogram, Nordiska museet, Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, lantmäteriet, landsarkivet, eller någon annan?

Foto: Charlotta Warmark

Överförandet av kunskap som man redan har om traditionellt användande av naturresurser

Det som många av er arbetar med: Hur gör man, till vem och varför? Vi brukar prata om vikten av att bevara den biologiska mångfalden för sin egen skull, för nyttan för hela ekosystem och för att vi kanske kan komma att ha behov av en mångfald av växter eller djur för vår egen välfärd – som föda eller medicin eller fibrer men också förstås dess skönhet. Men en annan viktig aspekt är att landskapet och människan har format varandra i ett ömsesidigt beroende och kunskapen om hur det gått till tycker jag är nödvändig för att hitta en möjlig uthållig framtid.

En viktig pedagogisk utmaning är att bygga broar mellan tekniker, ingenjörer, samhällsplanerare och den kunskapsbank som vårt kulturarv genererat. ■

Foto: J-O Helledin

Reell slöjd i virtuell verklighet

HELENA ÅBERG, LÄNSHEMSLÖJDSKONSULENTERNA SÖRMLANDS LÄN

Det finns oftast två samhällsfinansierade länshemslöjds konsulenter i varje län: en som jobbar med hårdslöjd, d.v.s. trä och metall, och en som jobbar med den textila slöjden. I flera län finns också speciella barn- och ungdomskonsulenter. Dessutom finns det rikskonsulenter inom områdena sameslöjd, barn och ungdom, hårdslöjd och spets.

Med utgångspunkt från workshopens tema som är natur, kultur och traditionell kunskap, kan man se slöjden som en bro mellan natur och kultur. Av ett stycke natur skapar vi ett stycke kultur. Oftast sker det med hjälp av traditionell kunskap.

Ett viktigt uppdrag för oss konsulenter är att förmedla våra slöjdtraditioner till nästa generation. Vi har en relativt lång och bred erfarenhet inom detta område och det pågår mycket barn- och ungdomsverksamhet i landet på olika nivåer, på riksnivå, regional nivå och lokal nivå.

På riksnivå har vi en rikskonsulent för barn och ungdom sedan början av 1990-talet. Hon har bland annat lett *Projekt slöjdcirkus* som nu följs upp av *Projekt slöjdklubben*, en fritidsbaserad återkommande verksamhet för barn mellan 7–14 år.

Riksförbundet Unga Slöjdare är en fristående organisation för ungdomar 13–25 år som samarbetar med hemslöjds konsulenter, bland annat med workshops på Hultsfredsfestivalen.

På regional nivå anordnas bl.a. slöjdläger för barn och ungdom i olika åldersgrupper, fortbildning för pedagoger och samarbeten med skolor.

På lokal nivå återkommer slöjdklubbarna. Just nu finns det ca 90 slöjdklubbar runt om i landet. Vi ordnar slöjdcaféer, inspirationsdagar och föreningsaktiviteter

Om föreläsaren

Helena Åberg arbetar som länshemslöjds konsulent i hårdslöjd i Sörmlands län. Helena berättar i sin föreläsning om hemslöjds konsulternas arbete och om två projekt som hon arbetar med; "RåMa" (länshemslöjds konsulternas råmaterialteknikprojekt) och "Den virtuella slöjd- och virkesstigen", som drivs i samarbete mellan Sveriges länshemslöjds konsulenter inom den hårda slöjden och KMM-programmet (Knowledge management systems in museums) och syftar till att dokumentera, systematisera och tillgängliggöra hårdslöjdens kunskap digitalt. Helena berättar även om webbplatsen "Slöjden i skogen" som är en del av projektet.

Mer info och kontakt

Läs mer om RåMa på: www.hemslويد.org/rama/

Läs mer om Slöjden i Skogen på: www.slويدeniskogen.se/

Kontakt e-post: anna@hembygد.se

för olika åldersgrupper eller alla åldrar tillsammans.

En annan del av vårt uppdrag är att den kulturarvsbevarande. Inom den hårda slöjden har det bl a tagit sig uttryck genom *Projekt RåMa* som startade 1994 och kort beskrivet fokuserar på bevarandet, återerövrandet, dokumenterandet och spridandet av den traditionella hårdslöjdens material och teknikkunskaper.

RåMas arbete har bland annat resulterat i boken *Skogen*, material- och virkesstigar, vandringsutställningar, seminarier, uppsatser och mindre publikationer i ämnet. RåMa har också ambitionen att dokumentera och fördjupa kunskap inom material- och teknikområdet.

Foto: Åsa Tollesby

Foto: Åsa Tollesby

En vision i RåMa har varit att skapa en virtuell slöjd-materialstig där vi förutom materialkunskaperna kan fylla på med hela det spektrum som den traditionella slöjden står för. Den möjligheten kom 2005 genom projektet *Den virtuella slöjd- och virkesstigen* (DVSV) som är ett samarbete mellan hårdslöjds konsulenter och *KMM projektet* (Knowledge management systems in museums) via Institutionen för Informationsvetenskap på Uppsala Universitet.

KMM-programmet inriktar sig på kunskapshantering och lärandemiljöer främst inom museer. KMM-programmet är ett samarbetsprojekt mellan tio olika parter bland annat flera läns museer samt Uppsala universitet och Luleå tekniska universitet. DVSV drivs med ekonomiskt stöd från Nämnden för hemslöjdsfrågor.

Projektet syftar till att skapa ett digitalt pedagogiskt redskap och användbara metoder för att dokumentera och hantera kunskap inom den traditionella hårdslöjdens material och tekniker.

Projektet ska fungera som ett komplement och en säkring, till den överföring av handlingsburen kunskap som sker mellan människor direkt. Förmedling av handlingsburen kunskap från människa till människa är alltid att föredra om det är möjligt.

Projektet arbetar utifrån två perspektiv. Ett fördjupnings och forskningsinriktat som handlar om att dokumentera hårdslöjdens spetskompetens och ett som handlar om att tillgängliggöra hårdslöjdens traditionella kunskap på Internet för en bredare allmänhet. Det gör vi genom att skapa webbplatsen Slöjden i skogen: www.slojdeniskogen.se

Slöjden i skogen

Slöjden i skogen är en webbplats som riktar sig till ungdomar, slöjdtutbildningar, pedagoger och en slöjdintresserad allmänhet. Sidan ska göra den traditionella slöjdens kunskap om material och teknik tillgänglig och vill inspirera skolor till att undersöka sin egen närmiljö och själva anlägga materialstigar och materialreservat. Hemsidan är under uppbyggnad och beräknas vara klar under hösten 2007. Sidan ska byggas upp med följande huvudmenyer:

Skogen, i första hand utifrån en slöjdares perspektiv.

Träden, hur träd är uppbyggda i allmänhet och om de enskilda träslag. Om träden i allmänhet, om virkesegenskaper, hur de används och lämpar sig i slöjdsammanhang.

Materialen, dels om materialet trä med olika krympningsegenskaper o.s.v., dels olika växtdelar på träden

och vad de lämpar sig till, olika växtsätt och hur människan har bearbetat växande träd för att ge det specifika egenskaper.

Verktygen, där vi kommer att berätta om olika verktyg och deras användning.

Slöjdtekniker. Här ska vi visa grundläggande tekniker och hur man använder olika verktyg exempelvis att tälja, att såga, att borra och så vidare.

Slöjden. Här ska vi dels att berätta om och visa bilder på olika slöjdföremål, både äldre och nytillverkade. Men vi kommer också att visa instruktioner på hur man tillverkar olika föremål steg för steg.

Forum, där man kan diskutera slöjd och ställa frågor.

En möjlighet att samla tyngre kunskap eller expertkunskap på samma plats som slöjden i skogen är att under de flesta sidor skapa fördjupningsinnehåll. Här kan vi lägga in artiklar i pdf-format eller länka till andra webbplatser. Dessutom kommer vi att ha länkar till andra intressanta sidor och utbildningsplatser m.m. samt tips på fördjupningslitteratur.

Webbadresser

- Slöjden i skogen www.slojdeniskogen.se
- Nämnden för hemslöjdsfrågor <http://nfh.nutek.se> (under fliken hemslöjds konsulenter hittar man alla konsulentadresser)
- Hemslöjdsportalen www.hemslojden.org
- RåMa <http://www.hemslojd.org/rama/>
- KMM-projektet www.museum24.se

... som har d...
... kunskapen att
... kan förmedla
... (barn)

HUR KAN MAN ANVÄNDA VÅR
TRADITION OCH HISTORIA I MÖTE
MED NYGENSKAP & INNOVATION

Gardensb

Kaosrum

... ser för att ta vara på
... nell kunskap. Det finns många att
... som är äldre men de hinner dö in i
... resurser att ordna möten mellan dem
... tror inte frågan att väcka intresse
... en resurserna är problemet.
... kultur?
... traditionell kunskap
Eva L

Långrum
1

KULTURARVET SOM
RESURS NÄR OLYCKAN
TAR SLUT
VEM SKA LÄRA SIG?
Anna Sv. Hlemb.

ATTITYP
TILL
...
session
sel
CHÖRSAL

Öppet forum

Under workshopens andra dag deltog deltagarna under en förmiddag i mötesformen "Öppet forum". Temat för det öppna forumet var "Hur kan vi stärka användningen av traditionell kunskap i lärandet?".

Öppet forum

Tema: Hur kan vi stärka användning av traditionell kunskap i lärandet?

Under workshopens andra dag deltog deltagarna i mötesformen "Öppet forum". Temat var "Hur kan vi stärka användningen av traditionell kunskap i lärandet?". Syftet var att resultaten från det öppna forumet skulle vara till nytta för alla deltagare, samt att NAPTEK ska använda resultaten i kommande pedagogiska projekt, där vi hoppas kunna stödja organisationer och individer som på olika sätt arbetar med traditionell kunskap.

Anders Tivell (NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald) fungerade som mötesledare och introducerade temat och arbetssättet Öppet forum för deltagarna.

Från de diskussionsämnen som kom fram under vårt öppna forums inledningsrunda valde deltagarna att bilda diskussionsgrupper kring totalt tolv av de föreslagna ämnena. Diskussionerna delades upp på två sessioner, à 90 minuter, med sex diskussionsgrupper under varje session. Deltagarna fick själva välja vilka grupper de skulle sitta med i under session ett respektive två.

Vad är Öppet Forum?

Öppet Forum, eller *Open Space Technologies* som det heter på engelska, är en mötesteknik för att låta människor i en grupp tala om de saker de tycker är viktiga med andra som tycker likadant. I ett öppet forum skapar deltagarna sin egen agenda under ett gemensamt tema.

Öppet forum-metoden skapades av Harrison Owen efter en stor konferens som han arrangerat. Deltagarna tyckte att konferensen var bra, men det bästa utbytet hade de fått under kaffepauserna när de talade med kollegor. Owen tog fasta på det och utvecklade ett nytt sätt att ordna möten, som han kallade "Open Space". Metoden spred sig som en löpeld och har använts över hela världen i en mängd olika sammanhang. Mötena kan vara i några få timmar eller över flera dagar, och deltagarna kan vara ett fåtal eller hundratal.

Ett öppet forum inleds oftast med deltagarna i en cirkel och mötesledaren i mitten. Mötesledaren introducerar mötetets tema, beskriver arbetssättet och förklarar att ämnena för grupparbetena ska komma från deltagarna själva. Deltagarna inbjuds att komma fram, ta ett papper, högt deklarerat det ämne man vill diskutera, skriva ner det och sätta upp lappen på väggen där ett tidschema finns. Processen fortsätter tills det inte kommer fler ämnen. Alla deltagare anmäler sedan vilket av ämnena de vill diskutera, och grupperna bildas utifrån det.

Principer för Öppet Forum är:

- De som kommer är rätt personer. De som dras till samma samtal är de personer som mest kan bidra till just det samtalet, eftersom de verkligen är intresserade.
- Det som händer är det rätta. Vi är alla begränsade av vårt förgångna och våra förväntningar. Principen erkänner att vi alla gör vårt bästa, här och nu, och inte bekymrar oss om vad som kunde eller borde ha hänt.
- Samtalet börjar när det börjar. Kreativiteten har sin egen tid. Vår uppgift är att ge vårt bästa och gå in i det kreativa flödet när det börjar.
- När det är slut, så är det slut. Kreativiteten, liksom gruppen, har sin egen rytm. När ni tycker att det är klart så fråga: "Är vi färdiga?". Om det är så, så fortsätt med nästa ämne eller gå till en annan grupp.
- De två fötternas lag gäller. Gå dit där du tycker att du kan bidra eller lära mest. Lämna en grupp och gå till en annan om du känner att det är rätt.

Varje grupp som möts utser en person som dokumenterar samtalet. Gruppen kan också utse en tidhållare, som bidrar genom att hålla ordning på vems tur det är att säga något. Efter samtalen samlas dokumentationen, sammanställs och skickas ut till deltagarna kort efter mötet.

Bra information finns på hemsidan www.openspace-world.org Du kan också läsa mer i böckerna:

- *Open Space Technology: A User's Guide*, Harrison Owen
- *Dialog! – Handbok för ökad möteskompetens*, Olausson, Ingrid

Diskussionsämnen från inledningsrundan

Följande diskussionsämnen kom fram under det Öppna forats inledningrunda, då deltagarna fritt fick föreslå ämnen på temat "Hur kan vi stärka användning av traditionell kunskap i lärandet?":

- Hur väcker vi barns och ungdomars intresse för kulturlandskapet?
- Hur värderar man traditionell kunskap – vad håller och vad är skrönor?
- Rollkonflikter – hur överbryggas man gapet mellan kunskapsstraditioner och akademiker/hantverkare/förvaltning och skapar genuin dialog?
- Hur får vi den traditionella kunskapen att förmedla metoden?
- Hur kan föreningar och förvaltningar arbeta tillsammans för att synliggöra traditionell kunskap i lärandet?
- Universiteten skall främja en hållbar utveckling. Högskoleverket skall inventera hur detta går, men i liten skala. Hur kan vi praktiskt ändra lärarutbildningen?
- Läroplanen (LPO 94) är jättebra, men hur påverka och inspirera lärare att våga ta steget?
- Hur kan vi påverka lärarutbildningen?
- Många arbetar ideellt i föreningar och organisationer. Dålig ekonomi är en bromskloss. Hur påverka beslutsfattare att värdera denna kunskap?
- Hur kan vi bidra till att skapa förutsättningar för generationsintegrerade möten där traditionell kunskap överförs?
- Hur kan det kopplas till genustänkande (som är modernt)? Traditioner var ju ofta könsbundna.
- Varför finns det inga "unga" här nu? "Think outside the box".
- Hur kan vi utveckla (de fysiska) skogs- och slöjdstigarna som pedagogiska redskap i lärandet?
- Hur får man människor intresserade av att lära sig och förstå vikten av traditionell kunskap?
- Hur får vi bärare av traditionell kunskap att tro på att de kan förmedla den till andra (barn)?
- Hur får vi skolan att prioritera utomhusverksamhet?
- Kulturarvet som resurs när oljan tar slut.
- Hur får vi in ekologi/naturkunskap i de kulturhistoriska museerna/föreningarna?
- Hur kan vi dokumentera den tysta kunskapen?
- Hur kan man integrera traditionell kunskap och kunskap om biologisk mångfald i etnografiska museer som jobbar med gamla kulturhistoriska föremål?
- Hur kan vi få ekonomiska möjligheter att stärka användningen av traditionell kunskap?
- Hur kan vi använda vår tradition och historia i mötet med nysvenskar? Integration?
- Attityd/inställning till traditionell kunskap?
- Resurser för att ta vara på traditionell kunskap. Det finns många att lära av som är äldre men de dör innan någon har resurser att inhämta deras kunskap.

Upplägg för gruppdiskussionen:

- Två min tystnad
- Börja med runda
- Dela tiden
- Lyssna
- Sluta med runda

Arbetsuppgifter att fördela i gruppen:

- Förslagsställare
- Sekreterare
- Tidhållare

Innehåll i rapporten från gruppdiskussionen:

- Ämne
- Förslagsställare
- Sekreterare
- Deltagare
- Viktiga saker som diskuterats
- Slutsatser och rekommendationer

Referat gruppdiskussioner öppet forum

Detta avsnitt består av redigerade referat från gruppdiskussionerna under workshopens öppet forum, med temat Hur kan vi stärka användning av traditionell kunskap i lärandet? Texterna är baserade på gruppernas egna skriftliga minnesanteckningar. Råmaterialet av minnesanteckningarna gick direkt efter workshopen ut till alla deltagare via e-post, för att ge utrymme för direkt respons, redigeringar och kommentarer från deltagarna. Redaktörerna för denna rapport har sedan redigerat texterna och gjort en del tillägg, i form av exempelvis förtydliganden och fotnoter till texterna, samt gjort ett ytterligare utskick av ett utkast till deltagarna, där det lämnats möjlighet till ytterligare respons.

Metoder att inhämta och föra ut traditionell kunskap

Frågeställningar

- Hur kan barn lära sig gammalt kunnande och traditionellt hantverk?
- Hur kan gamla föremål och gamla tiders kunskap inspirera till innovativa metoder, användande av nya material och skapande av ny design?
- Hur kan man relatera "tyst kunskap" till akademisk kunskap, hur kan man utveckla en dialog mellan de två?
- Hur kan vi gå fram och tillbaka mellan gamla tiders kunskap och samtidsfrågor?

Metoder

Genom praktiska workshops, där man lär sig genom att praktiskt pröva-på, på Skansen eller andra institutioner, och lära sig hur man kan göra nya saker och samtida hantverk inspirerat av gamla objekt.

Genom sagoberättande, som kan skapa en dialog mellan människor, och relationer mellan olika generationer, äldre och barn (med Ájttes¹ metoder som exempel).

1 Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum (www.ajtte.com)

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare: Marianne Håkansson, Svedvi Berg Hembygdsförening, Kanalmuseet Skantzen Hallstahammar

Sekreterare: Carine Durand, doktorand, University of Cambridge och praktikant, Nordiska museet.

Karin Holmberg, kulturhistoriska avd., Skansen
Tommy Lambrell, Zoologiska avd., Skansen
Lis-Mari Hjortfors, kulturhistoriska avd., Skansen

Utställningen Pasifika Styles² i Cambridge är ett exempel på när konstnärer studerar historiska samlingar och skapar samtida konsthantverk.

Utveckla metoder som kan gå bortom texten till exempel genom filmning och andra typer av visuell dokumentation.

2 Pasifika Styles är en utställning och festival som hyllar samtida konsthantverk inspirerade av Maorikultur och kultur från Stilla havets övärld. (www.pasifikastyles.org.uk)

Foton: Charlotta Warmark

Attityder till traditionell kunskap

Gruppen börjar med att diskutera attityder till traditionell, praktisk kunskap inom museivärlden. Ibland kan museipedagoger som jobbar med att praktiskt föra ut traditionell kunskap till barn ses som "sagotanter" av andra museikollegor och akademiker. Attityden till museipedagogens arbete håller dock på att förändras på flera håll, och det har bl.a. betydelse om museets ledning har en positiv inställning eller inte. På Västergötlands museum i Skara har t.ex. tjänsten som museipedagog utökats med femtio procent och man har fått anslag för ytterligare tjänstetillsättning.

Gruppen talar vidare om att denna attitydproblematik till traditionell kunskap inte verkar finnas hos allmänheten. Traditionell kunskap kan kopplas till frågor om hållbar utveckling och allmän kunskap istället för att begränsas till bara naturkunskap och de naturintresserade. Den kan vara ett sätt att förmedla kunskap om naturen till allmänheten och göra den mer lättillgänglig.

Men hur får man stadsungdomar att våga gå ut i naturen? Gruppen diskuterar att det är viktigt att man har med praktiska moment om man vill ändra attityder, eftersom sådana skapar positiva upplevelser. Barnen

” Ett sätt att ändra attityder är att erbjuda delaktighet. ”

skapar själva sina egna aha-upplevelser när de deltar i praktiska moment.

En gemensam ämnesintegrerad planering i skolan är viktig för att man ska kunna använda sig av mer traditionell kunskap i undervisningen. Det är viktigt att kunskap om att arbeta ämnesintegrerat finns med på flera nivåer, på lärarutbildningen, rektorsutbildningen, samt på kommunnivå inom skolförvaltningen och på Myndigheten för skolutveckling.

Ett förslag är att man bjuder in personer som arbetar inom skola och skolförvaltning till seminarier och workshops som den här. Ett annat förslag är att man som aktör utanför skolan, t.ex. ett museum, bjuder in lärare, rektorer och annan skolpersonal och presenterar ett färdigt förslag på metoder, övningar och ämnesintegrerat arbete kopplat till museets teman, utställningar och samlingar, etc. Inger menar att en sådan metod givit goda resultat i Skara. Men det krävs att man har lång framförhållning när man jobbar mot skolan, minst ett halvår, för att lärare, rektorer och annan skolpersonal ska ha möjlighet att delta.

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare och sekreterare: Tim Hjelm, Disagården, Upplandsmuseet.

Charlotta Warmark, NAPTEK, CBM
Inger Widhja, Västergötlands museum

Inger berättar att man kan ha en gemensam uppstart med alla rektorsområden och museet i början av terminen. Och att man kan skraddarsy museets verksamhet för att anpassa den till skolans behov

Ett sätt att ändra attityder är att erbjuda delaktighet menar gruppen.

Vidare talar man om att attityder ibland kanske behöver ändras hos de organisationer som arbetar med traditionell kunskap såsom hembygdsföreningar och museer. Man kan behöva jobba på ett nytt sätt för att nå nya grupper. Barnverksamhet i föreningar och på museer drar ofta med sig nya besöksgrupper. En annat bra exempel är att samarbeta med t.ex. gymnasieskolor och utbilda gymnasieelever i traditionell kunskap och om den egna hembygden, så att de sedan kan jobba som exempelvis guider eller sommarjobbare i den berörda verksamheten.

Ett sådant exempel finns från Svedvi Berg Hembygdsförening, som driver Kanalmuseet Skantzen i Hallstahammar. Där samarbetar man med Kantzowska-gymnasiets barn- och fritidsprogram (BF) i Surahammar. T.ex. har några elever från BF fått lära sig museet för att sedan få sommarjobba som guider på kanalmuseet. Det har fungerat mycket bra. Man har även arbetat tillsammans med gymnasiet BF1:or och 2:or, som fått lära sig hur man förmedlar kultur till barn i grundskolan, så att de sedan kan undervisa/guida barn i museets/hembygdsföreningens barnverksamhet. ■

Foto: Anne Harrysson

Kulturarvet som resurs när oljan tar slut

Gruppen tar upp en rad frågor kring diskussionsämnet. Man talar om klimatfrågan och dess kopplingar till och betydelsen av biologisk mångfald, ”slit och släng”-mentaliteten och sopor. Vart tar soporna vägen? Hur länge kan man låtsas som att de inte finns? Och finns det en möjlighet att minimera och utnyttja resterna i någon form av kretslopp?

Människan har levt betydligt längre utan ett beroende av fossila bränslen än med fossila bränslen. Vi hade nått en avancerad teknisk utveckling utan dem. Kunskapen om hur man löste de mänskliga behoven utan användande av fossila bränslen är en resurs att ta vara på. Vi har mycket erfarenhet att hämta från äldre tiders kunskap, och kompletterad med moderna erfarenheter och modern kunskap finns det stora möjlig-

”*Bygga broar mellan ingenjörer och teknikutvecklare, samhällsplanerare och ekonomer och de som på olika sätt besitter en traditionell kunskap.*”

heter att nå en mer uthållig samhällsutveckling. Någon hade sett en dokumentär om när Kuba hamnade under oljeblockad och hur man där hade hanterat situationen när oljan inte fanns att tillgå. Det handlade om kom-

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare och sekreterare:

Anna Westman, Sveriges Hembygdsförbund

Frida Jaremark, Stiftelsen Tyrestaskogen

Beatrice (Bea) Jonsson, pedagogiskt nätverk, Fältbiologerna

Karin Holmberg, kulturhistoriska avd., Skansen

Åsa Holmgren, Kulturhistoriska avd., Skansen

Gun Lange, handläggare miljöavd., Naturskyddsföreningen

munikationer och mat – hur man t.ex. fick maten till städerna och hur man fick användning av traditionell kunskap för att överleva.

Gruppen talar också om att förmedla traditionell kunskap. Friluftsmuseer, där man försöker levandegöra historien med hjälp av byggnader och miljöer, erbjuder stora möjligheter att visa på traditionell kunskap. Med hjälp av olika teman kan man exempelvis dra paralleller mellan olika historiska skeden och nutid. På Skansen förmedlar man traditionell kunskap bl.a. genom utbildning för tekniklärare. Det handlar då om kunskap om äldre tiders teknik, vattenkraft och handkraft.

Gruppen diskuterar teknikutvecklingen som pågår hela tiden, inom industrin, miljöbilsutvecklingen etc. En viktig uppgift för att möta den samhällsomvandling

Foto: Urban Emanuelsson

Foto: Mirjam Löf

vi står inför (energi-, klimat- och miljömässigt) vore att bygga broar mellan ingenjörer och teknikutvecklare, samhällsplanerare och ekonomer och de som på olika sätt besitter en traditionell kunskap. Givetvis är inte all traditionell kunskap bra eller uthållig men den behöver tas på allvar som en resurs inför framtiden.

Man diskuterar lokal traditionell kunskap i en global värld. Hur spridningen av lokal traditionell kunskap globalt är kopplad till frågor om patent på kunskap, vem som äger kunskapen, etc.

” *Kulturarvet har ett dåligt självförtroende, dess status måste höjas för att ges gehör i den aktuella samhällsdebatten. I byggandet av ett framtida uthålligt samhälle måste traditionell kunskap lyftas fram som den resurs den är.* ”

Någon tar också upp konceptet eco-mapping² och hur det har använts vid bl.a. ursprungsbefolkningars anspråk på mark. Eco-mapping skulle också kunna användas i Sverige i en hållbar samhällsplanering.

I anknytning till frågan ”Vad kommer att hända i framtiden?” kom gruppen också in på problem med resursbrist och konkurrens om resurser som leder till sociala konflikter och miljöflyktingar.

¹ Patent används för att markera intellektuell äganderätt och ryms inom begreppet immaterialrätt. Det finns en problematik som idag diskuteras, när det gäller t.ex. om ett företag ska ha rätt att ta patent på en viss traditionell kunskap som funnits hos och använts av en grupp människor i flera generationer. Det kan t.ex. vara kunskapen om en växt läkande egenskaper.

² Eco-mapping (som presenterades kortfattat dag 1) är en metod som kan användas för kartläggning av lokal kulturell och ekologisk kunskap.

Man diskuterar småskalighet, om att handla lokalt och tänka globalt, mat efter säsong, återvinning och samhällets sårbarhet och infrastruktur. När det gäller elektricitet så är sårbarheten en så stor fråga att vi ofta inte ens kan tala om den. Och trots klimatförändringar som förmodligen kommer att innebära problem för strandnära bebyggelse, fortsätter man att bygga nytt just i sådana lägen.

Gruppen ställer sig frågan ”Vad är det för kunskap vi behöver?”. Man behöver hitta flera flexibla lösningar på hur man kan klara sig utan fossila bränslen, med lokala variationer. Vilka lösningar vi väljer är också kopplade till vilket slags liv vi kan och vill leva.

Kulturarvet har ett dåligt självförtroende, dess status måste höjas för att ges gehör i den aktuella samhällsdebatten. I byggandet av ett framtida uthålligt samhälle måste traditionell kunskap lyftas fram som den resurs den är. ■

Hur kan föreningar och förvaltningar samarbeta för att nå ut?

Det finns flera föreningar som jobbar med liknande saker, men det behövs mer samarbeten. Fältbiologerna, Friluftfrämjandet, Naturskyddsföreningen och liknande föreningar skulle kunna samarbeta mer än man gör idag.

Det finns en del samarbeten mellan skolor och Fältbiologerna. Gruppen frågar Bea om Fältbiologernas arbete:

- Jobbar ni i fältbiologerna mot kulturella föreningar?
- Inte så mycket.
- Hur marknadsför ni er? Hur mycket samarbetar t.ex. Naturskyddsföreningen och Fältbiologerna?
- Inte så mycket, bara vid årsmöten och dylikt men ofta tycker inte Fältbiologerna att det är värt att gå. Det vore kul med mer praktiskt samarbete.

Gruppen tycker att det vore kul om förvaltningar på kommuner kunde samarbeta med föreningar i kurser, med stöd från t.ex. Naturvårdsverket.

Anette berättar om sina erfarenheter från Göteborg, där miljöförvaltningen har gjort en utställning som heter *Med andra ögon*¹ tillsammans med och på Naturhistoriska museet i Göteborg. Utställningen handlar om natursyn och om att komma ut i naturen. Man

”
...det kanske är i de oväntade samarbetena som man också kan göra de största vinsterna...”

har då samarbetat med föreningar, bl.a. invandrarföreningar. Utställningen ska så småningom på turné i olika förorter. Anette tycker man borde samarbeta mer med föreningar och att de som arbetar borde få lön ifrån kommunen. Förvaltningar måste våga satsa.

Vidare talar gruppen om att man skulle kunna jobba tillsammans med idrottsföreningar. Finns det fortfarande aktivitetsstöd att få?

I Göteborg och på andra ställen har man jobbat med tätortsnära natur. Naturskyddsföreningen jobbar med kurdiska föreningen. I Göteborg jobbar stadsdelsförvaltningarna med föreningslivet i stadsdelen.

Man kanske skulle kunna söka pengar från Friluftsförbundet

1 Läs mer om utställningen ”Med andra ögon” på http://www.miljo.goteborg.se/sub/aktu/Naturmoten_med_invandrare/body_naturmoten_med_invandrare.htm

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare: Anette Wigeborn-Bergström, naturpedagog, Park- o naturförvaltningen, Göteborgs stad

Sekreterare: Charlotta Warmark, NAPTEK, CBM

Beatrice (Bea) Jonsson, pedagogiskt nätverk, Fältbiologerna

Gun Lange, handläggare, miljöavd., Naturskyddsföreningen

Håkan Liby, Upplandsmuseet

Håkan Tunón, NAPTEK, CBM

rådet om man har ett samarbetsprojekt. Det finns också något som heter LSU (Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer) som man skulle kunna kontakta och se hur de arbetar. Kanske skulle man kunna ha gemensamma utställningsdagar där föreningar samlas?

Bea berättar att Fältbiologerna ska vara med och ställa ut på en kunskapsmarknad² som ska hållas på Vaksala torg i Uppsala under Linnéjubileet.

Man skulle kunna ha en gemensam mässa för traditionell kunskap, där kommun, länsstyrelse och föreningar jobbar tillsammans.

Man kan t.ex. när det gäller slätter och liknande söka miljöstöd från länsstyrelsen, det har Naturskyddsföreningens lokalkretsar gjort på vissa ställen.

Anette berättar mer om utställningen *Med andra ögon* i Göteborg. Där visar man ett bildspel med naturtyper. Varannan bild är från Sverige och varannan bild från något annat land, men båda visar liknande naturtyper. Man har även delat ut guider till hur man tar sig ut till naturområden i närheten av olika bostadsområden. Guiderna beskriver t.ex. vilken spårvagn man ska ta³.

Hur man hittar ut till naturen, hur man gör, hur man vet vart man ska, det är ju verkligen *traditionell kunskap*, menar Håkan Liby och gruppen instämmer.

Utställningen *Med andra ögon* har hämtat inspiration från en utställning från Kristianstad, ”Får man grilla här?”⁴.

2 BÄST FÖRE? En kunskapsmarknad om verkligheten, Vaksala Torg, Uppsala, 22–24 Maj, 2007 (www.kunskapsmarknaden.se)

3 Läs även mer om Göteborgs naturguide på www.naturen.goteborg.se

4 Läs mer om utställningen ”Får man grilla här” på <http://www.regionmuseet.m.se/grilla.htm>

Naturskyddsföreningen i Göteborg har försökt göra naturvandringar för folk i förorten och satt upp lappar, men det kom ingen. Man måste gå genom föreningar som folk är med i. Det finns också andra exempel från Region Skåne och Stockholm där man jobbat mot föreningar. Man kan även göra utställningar tillsammans med hembygdsföreningarna och med internationell slöjd som fokus. I Stockholm finns det en hemslöjdskonsulent med internationell inriktning, men inte i Göteborg.

Håkan Liby säger att friluftsmuseerna är ju verkligen intresserade av att samarbeta med föreningar. Gun och Bea känner inte till så mycket sådant samarbete genom Naturskyddsföreningen och Fältbiologerna. Gun vet att man i ängsarbetet i en del av Naturskyddsföreningens lokala kretsar samarbetar med andra föreningar, bl.a. hembyggdsföreningar och idrottsföreningar. I andra samarbeten har Fältbiologerna och Naturskyddsföreningen jobbat med Studieförbundet.

Gruppen tycker att det är verkar jättebra att t.ex. samarbeta med idrottsföreningar för att nå ut till fler, kanske ett sådant samarbete skulle kunna vara ett alternativ till att sälja bingoletter för idrottsföreningarna?

Det är bra när man kan hitta en arena där alla kan delta, där tex barnen kan hjälpa till och aktiviteten har ett syfte. Såsom Daniel Harrysson berättade i sitt föredrag under denna workshop om hur eleverna som besökte dem i Bråbygdens Natur- och kulturskola hjälpte till hos en bonde och då verkligen hjälpte honom i arbetet med hamling eller liknande.

Man skulle kunna hålla kurser i olika traditionella verksamheter. Man skulle kunna tänka sig att man hade någon typ av fadderverksamhet, där man var fadder för en traditionell verksamhet. Som hemslöjdskonsulenterna talade om att de hade "Al-faddrar", faddrar över olika trä-

slag, så skulle man kunna ha t.ex. en "hamlingsfadder".

Annette menar att det är jätteviktigt att samarbeta. "Att få in tänket" att förvaltningar kan stötta föreningarna. Hon känner att föreningarna ofta är experter på sina områden. Det finns något liknande "föreningsråd" på kommunerna som kan samla ihop föreningslivet.

Gun menar att kommunikation är jätteviktigt i detta sammanhang. Vem ska jag vända mig till som förening i dessa frågor? Det är viktigt att vi får bättre kommunikation och information om vart man som förening kan vända sig. Bea instämmer och tycker att man borde ha gemensamma träffar där man kan ventilera idéer. Charlotta föreslår att ett första steg vore att skapa en mejlinglista mellan oss i denna grupp.

”*Hur man hittar ut till naturen, hur man gör, hur man vet vart man ska, det är ju verkligen traditionell kunskap.*”

Håkan Tunón undrar om inte Upplandsmuseet samarbetar med föreningar. Håkan Liby säger att det är jättemycket utställningar som görs av eller med föreningar. Men gruppen diskuterar att det inte verkar vara så känt bland så många.

Håkan Liby menar vidare att det kanske är i de oväntade samarbetena som man också kan göra de största vinsterna, t.ex. ett samarbete mellan hembygdsföreningar, invandrarföreningar och idrottsföreningar.

Håkan Tunón tar upp att det finns intressanta exempel i Göteborg på hur föreningar kan sköta vissa delar av kommunens skötselarbete, det kan vara t.ex. vägrenar, eller Kungsängen i Uppsala, som sköts av en förening. Annette tar också upp att det finns föreningar som sköter dammar och att det finns "fornlämningsfaddrar". ■

Foto: Urban Emanuelsson

Traditionell kunskap; när är den äkta och när är den en myt? Hur bedömer vi det?

Kelvin hade av en händelse med sig en nygjord, platt behållare, tillverkad av nöthorn (d.v.s. från en ko). Han bad om förslag på användningsområde. Ingen hade sett något liknande förut. Förslag gavs på kruthorn och fickplunta. Benämningen skulle vara ”sånnahorn” (sånn = sand). Han berättade att han var övertygad om att hornet hade använts för att ha fin sand i. Sanden användes för att skärpa liar vid slätter. Tillbehör var då en sticka eller ett spån och en fläsksvål. Stickan fettades in med svålen och pudrades med sand. Sedan kunde lien vässas genom att stickan ströks över eggen.

Kelvin berättade vidare om en ännu opublicerad artikel där en erkänd museiman hade beskrivit ett ”brynhorn” som ett tjurhorn fyllt med vatten, som behövdes när slätterkarlen skulle slipa lien med en brynsten.

”*Vad är traditionell kunskap? Vilka kunskaper för vi vidare? Vi måste visa att allt från förr inte har varit stöpt i samma form. Det har alltid funnits variationer och alternativ och rum för innovationer. Visa att teknikerna från förr funkar när vi gör nya saker idag.*”

Uppgiften var ny för Kelvin och hade gjort honom konfunderad. Hans uppfattning var att traditionen var att spotta på brynstenen när den skulle vätas.

Den aktuella frågan nu är om vi har att göra med en uppgift som är sann och en som är myt, eller om vi har två olika traditioner, som förenas av liknande beskriv-

Foto: Karín Hjelmér

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare och justerare: Kelvin Ekeland, Nordiska kulturlandskapsförbundet, Hudiksvall

Sekreterare: Brita Dixelius, Hemsjöjd Gävleborg

Elina Nygård Hansson, Åjtte
Hanna Bergeå, doktorand/forskningsass., Institutionen för Stad och Land, Miljökommunikation, SLU
Frida Jarlemark, Stiftelsen Tyrestaskogen
Ricky Wrentner, Fredriksdals museer och trädgårdar
Lisa Johansson, Ljusdalsbygdens museum
Eva Lidberg, Ljusdalsbygdens museum
Anna Hansson, projektledare Gammplatsenprojektet, Lycksele Kommun

ningar, vilket kan leda till tvivel och förvirring? I det aktuella fallet kan en enkel källkontroll lösa problemet.

Däremot kvarstår frågan hur man generellt undviker likartade problem. Och hur man uppdatgar felaktigheter som kan ha smugit sig in i litteratur och på museer. Några förslag till svar lämnades:

Var skeptisk, lita inte på auktoriteter. Kan man t.ex. få dagens etnologer att sätta under debatt vad gamla auktoriteter som John Granlund¹ och Sigurd Erixon² på sin tid skrivit om föremål?

Var källkritisk. Studera föremål noga och bedöm om påstådd användning är trolig/möjlig. Kontrollera uppgifter från olika informanter. Jämför med liknande föremål (hornflaskor, pluntor, kruthorn etc.) och se efter vilka skillnader i utseende, tillverknings teknik och användnings sätt som finns.

Studera verksamheter i stort, i detta fall slätter och skötsel av eggverktyg. Finns andra hjälpmedel för samma ändamål (slipstenar, brynbyttor osv)?

Föremåls betydelse är kanske inte vad som vållar störst problem när avvägningar ska göras mellan vad som är sant eller falskt. Form och gestaltning ger ändå ofta god vägledning. Att beakta är dock att föremål förändras med tiden genom att processer (såväl vid tillverkning som vid bruk) förändras. Det kan också finnas misslyckade och i realiteten obrukbara prototyper bevarade.

1 Granlund, John, 1901-82, etnolog vid Nordiska museet, professor där 1955-69.

2 Erixon, Sigurd, 1888-1968, etnolog, professor i nordisk och jämförande folklivsforskning vid Nordiska museet och Stockholms högskola 1934-55.

Flera typer av redskap kan också användas för samma effekt och ändamål. Varianternas ändamålsenlighet skiftar ofta med situationen (t.ex. kniv, sked, gaffel).

Ändamålsenligheten bakom seder och bruk är svårare att bedöma. Vilken innebörd har en ritual? Är ritualer enbart stöd för minnet eller har förhållandena/ordningsföljden i en process betydelse för resultaten? Hur bedömer man när det ena eller det andra är fallet? Matrecept kan vara ett exempel. Slarv vid tillämpningen kan ändå ge funktionell föda medan en omsorgsfull noggrannhet skapar en delikatess.

Fäbodkulturen lyftes fram som exempel. Frida hade fäst sig vid att hanteringen av kallt vatten gav nariga händer hos dem som arbetade på fäbod. Hon tog det som utgångspunkt för att fråga när man kunde överge en gammal tradition, om dagens möjligheter gav bättre resultat på hälsa, välbefinnande eller produkter. Får man dra in el och använda diskmaskin om än i kulisserna?

Tror vi att bönder inte var kreativa förr och hittade på olika lösningar undan för undan? Är det ärligt att frysa ett tillstånd och sedan visa upp det som ”äkta”? Vi lär ut tekniker, men hur får vi med historien?

Elina tog upp värdet av överlevnadskunskap. Det finns tydliga paralleller i samekulturen. Behärskar man det traditionella finns alltid möjligheten att ta ett lämpligt antal steg bakåt när modern teknik av någon anledning slutar fungera.

Ricky tog ett praktiskt exempel från det långa elavbrott som drabbade hans familj efter stormen Gudrun. Tack vare en vedspis, fotogenlampor och stearinljus kunde livet fungera bra. Så bra att man upptäckte att tiden räckte till fler aktiviteter än ”normalt”.

Visa på skillnaden mellan maskin- och handtillverkning. Kniven är ett viktigt pedagogiskt redskap.

Varför lär vi inte våra barn att göra snurreben, tråd med knapp, som snurrar. Vi får inte utgå från att de bara vill ha köpta saker. Leken har alltid gett ingångar till arbetsförståelse. Konstnärliga ingångar till förståelse som musik och sång är också viktiga.

Eva och Lisa fyllde på med syftena för projektverksamheten kring Ljusdals museets äkta (donerade) fäbod och barnverksamheten. Det är fråga om ett slags pedagogiska hjälpmedel där traditionellt kunnande uppmärksammas och ges ett värde i dagens samhälle. Och detta kan vara på väldigt många plan; livsmedel, slöjd, djurhållning, arbetsplanering, etc.

Kelvin tryckte på behovet av en helhetssyn vid bevarande av traditioner i levande verksamheter. Det är fråga om många steg eller nivåer. Det finns eller bör finnas de oföränderliga miljöerna på friluftsmuseer och hembygdsgårdar, de genuina, intakta miljöerna som

Foto: Marie Bystrom

med vördnad för den epok de representerar kan fungera som dokument eller referensobjekt. Det bör också finnas miljöer som representerar en utveckling eller ett skeende, vilka kan fungera som landskapslaboratorier och där experiment och försök är välkomna, och de som ingår som delar i vanliga jordbruk och där näringsvillkor är vad som främst styr inriktningen på bruket av fäboden.

Det är olyckligt om samhället genom regler, stöd eller ersättningar enbart accepterar en typ av fäbodkultur. Då urholkas värdet samtidigt som trovärdigheten minskar.

Elina och Kelvin kommenterade också vad som är äkta same- eller fäbodprodukter. Och hur urbefolkningar och lokalbefolkningar kan dra nytta av sin traditionella kunskap. Vem får exempelvis ägna sig åt tenntrådsbroderi? Är det rätt att ha studiecirkel för vanliga svenskar kring tenntrådsbroderi och tillverkning av fäbodost? Och är fäbodosten en traditionell fäbodost eller är den en relik från ett annat samhälle?

Varumärken som garanterar äkthet berördes också. Ett problem är att regeln ”först till kvarn” tycks gälla på Patent- och registreringsverket. Så har t.ex. Melkers Chark AB i Falun lagt beslag på begreppet ”fäbod”.

Vad är traditionell kunskap? Vilka kunskaper för vi vidare? Vi måste visa att allt från förr inte har varit stöpt i samma form. Det har alltid funnits variationer och alternativ och rum för innovationer. Visa att teknikerna från förr funkar när vi gör nya saker idag. Strunta i historien och låta nya ”brukare” få prova, se möjligheter. Intresset har växt för att få lära sig mer om traditionell kunskap, som bruk och seder.

Gruppen kom fram till några slutsatser: Vi har nytta av traditionella kunskaper, men vi måste vara källkritiska. Vi måste lära oss skillnaden mellan sägen och skröna (påhitt). Och; Kunskap om traditioner dräneras snabbt! Vi måste vara vrålsnabba att dokumentera, vi har användning för kunskaperna! ■

Hur väcker man barn och ungdomars intresse för traditionell kunskap och kulturlandskapet?

Hur väcker man barn och ungdomars intresse för traditionell kunskap och kulturlandskapet?

Intresset finns egentligen hos barnen, men de vet inte om det. När de väl står inför kulturlandskapet och traditionell kunskap är de faktiskt intresserade. För att nå ut behöver man börja redan i den traditionella skolan och i naturskolor.

Lättillgänglighet är bra. Barnen behöver göra handfasta saker som trädhamling¹ och mockning hos djuren.

Verksamhet med yngre barn går som regel alltid bra. Ungdomar däremot är mycket svårare att nå, de tycker det mesta är tråkigt.

Skolprogram fångar barnen, men hur når man ut till allmänheten med traditionell kunskap, t.ex. barnfamiljerna som besöker museer och andra kulturcentra? Hur får man föräldrarna att bli intresserade, så att de lägger tiden hos oss? Tidspressen idag är ett problem.

Museerna har mycket kunskap, men lärarna är ofta rädda för att söka kunskap utanför skolan. Vi måste försöka åka ut till lärarna i stället och se till att de är intresserade, eftersom de behöver jobba med barnen före och efter besöket på naturskolan/museet, och följa upp så att kunskapen förankras och kan bestå och utvecklas. Många lärare tycker dock att det är naturskoleläraren som har ansvaret för upplägget och vill inte, eller tycker inte att de hinner, arbeta med ämnet före och efter. Lärarfortbildning kan vara en lösning. Om rektorn tas med blir det ett helt annat genomslag!

Rollspel om miljöfrågor, såsom klimatförändringen, togs upp som en bra metod att väcka intresse för traditionell kunskap i ett nutidsperspektiv. Historiska rollspel fungerar bra med utklädnader. Det är bra att förbereda ett historiskt rollspel med forskning och att skapa karaktärer med historisk grund innan spelet börjar².

En av deltagarna i gruppen berättade om ett historiskt rollspel hon varit med om. Tjejerna fick där göra typiska kvinnoroller och killarna typiska mansroller. Detta skapade intressanta diskussioner om könsroller både nu och då. Tyvärr har barnen ofta så kort tid på sig

¹ Hamling innebär beskärning, kapning av toppar och grenar på lövträd. Traditionellt har det trädmaterial man tagit bort sedan använts till djurfoder.

² Läs om exempel på kulturmiljöpedagogik på Kalmar läns museum på http://www.kalmarlansmuseum.se/site/pe-dagogik/ped_index.asp

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare och sekreterare: Daniel Harrysson, Bråbygdens natur- och kulturskola

Agneta Green, Fältbiologerna, pedagogiskt nätverk
Stina Ek, Vallby friluftsmuseum

Elin Rynger, Vallby Friluftsmuseum

Börje Ekström, antikvarie Norrbottens museum

Maria Elfström, Upplands-Bro kommun

Hanna-Märtha Bergström, Torekällbergets friluftsmuseum

Nadja Dahlström, Torekällbergets friluftsmuseum,

Södertälje kommun

Maria Brättorp, museipedagog, Vänermuseet

Therese Sigmundsdotter, kulturmiljöantikvarie

Skogsmuseet, Lycksele

Boel Recén, visningsavd.Skansan

när de är med om tidsresan att de inte alltid hinner gå in riktigt i sin roll och sedan reflektera över vad de varit med om. Ungdomarna idag kan inte föreställa sig en

” När de får möjlighet kan vissa barn stanna upp och bara göra samma sak under en längre tid, som att mala kaffe i två timmar. ”

dag utan el och datorer. De borde kanske leva i mörkret ett tag och skriva med gåspenna.

När de får möjlighet kan vissa barn stanna upp och bara göra samma sak under en längre tid, som att mala kaffe i två timmar. De hittar då en lugn närvaro i nuet som nästan gått förlorad i vår datordrivna tid.

Kontraster är bra: besök vid ett gammalt traditionellt jordbruk och vid ett nutida.

Kontakt med djur är bra. Bråbygdens natur- och kulturskola har låtit barn prova på att harva med häst (en erfaren vuxen har då gått bakom och också hållit i tömmarna). Att harva med häst ger koncentration och lugn. En förutsättning för sådana upplevelser är att det finns möjlighet att dela in barnen i mindre grupper. Små grupper är bra, det blir ett mer personligt möte.

Att ha med äldre personer är en stor resurs, personer som både har den traditionella kunskapen och som förstår barnen.

Gruppen avslutade med att konstatera att praktiska idéer behövs för att föra ihop natur och kultur, och man såg fram emot ett fortsatt utbyte.

Rollkonflikter – hur överbygger man dem mellan olika kunskapstraditioner?

Gruppen diskuterar den akademiska kontra den handlingsburna kunskapstraditionen.

Kurt menar att akademiker i sina forskningsarbeten sällan hänvisar till hantverkare. Det uppstår ofta konflikter och språkliga missförstånd mellan den akademiska världen och hantverkarna.

Tore menar att akademikerna har börjat intressera sig för hantverksarbete, om än med motstånd. Slöjdlärare pratar inte om samma sak som akademikerna. Det är olika språk som används.

Sofia håller med om att man talar olika språk, hon menar också att det saknas naturliga broar mellan de två grupperna, man känner inte till varandra trots att flera olika instanser har liknande verksamheter.

Hemslöjdskonsulenterna skulle kunna fungera som en länk mellan slöjdarna och akademien. Konsulenterna kan komma att få en nyckelroll i överbyggandet p.g.a. sin breda kompetens, med både hantverksmässig och akademisk kunskap och erfarenhet.

”*Hemslöjdskonsulenterna skulle kunna fungera som en länk mellan slöjdarna och akademien.*”

Skilda värderingar av kunskaper mellan olika yrkesgrupper beror kanske på att det är svårt att få ner dem på papper. Betydande projekt kan gå i stöpet om dialogen inte fungerar, exempelvis kunskapshandling mellan museer. Handlingsburen kunskap blir ofta abstrakt vid rapportskrivande.

Hemslöjdrörelsen kämpar för att få akademiskt erkännande men saknar en institution för praktisk slöjdiverksamhet, vilket ej gäller det teoretiska.

Utställningen *Dansande händer*¹ var ett lyckat exempel på förståelse mellan grupperna.

¹ *Dansande händer* är en utställning, som med utgångspunkt från två slöjdare, korgmakaren Lissy Olovsson och möbelsnickaren Ove Malm, tar upp problematiken med att dokumentera och föra vidare den kunskap som ”sitter i händerna”, den handlingsburna kunskapen. Utställningen är formgiven av Hanna Arnesson och producerad i samarbete med hemslöjdskonsulenterna Helena Åberg och Tore Qvarfordt (som också deltog i denna workshop).

Diskussionsdeltagare

Diskussionsdeltagare och förslagsställare: Kurt Nyberg, Museum Gustavianum, Uppsala

Sekreterare: Tim Hjelm, Disagården, Upplandsmuseet

Sofia Andersson, Hemslöjdskonsulent i hårdslöjd, Skånes Hemslöjdsförbund

Tore Qvarfordt, Hårdslöjdskonsulent, Läns hemslöjden Uppsala Län

Att införa praktisk hantverkstradition på högskolor och universitet kan vara en lämplig ingång till ökad förståelse och samarbete.

Handlingsburen kunskap är på framfart i världskulturarvet. Sverige behöver följa den trenden och erkänna denna kunskap som något som finns.

Vem har ansvaret för handlingsburen kunskap? Det saknas idag en samordnande instans.

Förslag på nya arbetssätt kan vara att ”snickra en kruka” eller göra en hemsida. Radikalisera och säg att det är slöjd. Begreppet hemslöjd får direkt en global och ny verkan.

Det handlar om olika hierarkier, det skrivna ordet är mer värt idag. Man kan göra försök till att värdera traditionell kunskap högre. Föra in datorn i slöjden, hantverket i informationssystemen. ”Lura i” akademikern kunskapen om hantverkskunnandets betydelse. ■

Foto: Charlotta Warmark

Hur kan traditionell kunskap kopplas till genustänkande när det gäller traditioner som ofta är könsbundna?

Den här gruppen var en sammanslagning av tre olika diskussionsgrupper:

”Hur kan traditionell kunskap kopplas till genustänkande när det gäller traditioner som ofta är könsbundna?” (1)

”Hur kan vi bidra till att skapa förutsättningar för generationsintegrerade möten där traditionell kunskap överförs?” (2)

”Varför finns det inga unga med? *Match-making*” (3)

Efter en inledande runda kom gruppen fram till att det var för mycket att ta alla tre ämnen under den korta tiden och beslutade därför att börja diskutera fråga 1.

Diskussion

Gruppen inleder med att tala om att Upplandsmuseet har beforskats på genusfrågor inom museiverksamheten, inklusive länshemslöjdskonsulenternas⁴ verksamhet och verksamheten på friluftsmuseet Disagården.

Någon i gruppen refererar ett radioprogram där någon sagt att det som inte är genuskodat är ointressant. Vissa i gruppen reserverade sig mot detta. Man diskuterar sedan att det kan attrahera mer att visa motsatser, som exempelvis att kvinnor jobbar med hårdslöjd och män med textilslöjd.

Gruppen diskuterar vidare en rad frågor med kopplingar till diskussionsämnet:

Att naturgeografiska förutsättningar skapar traditionella genuskoder.

Vilken roll spelar media och trender i dessa sammanhang? Att kvinnliga smeder är häftigt och populärt

Foto: JO Heildin

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare: Anna Woxner, Fältbiologerna, pedagogiska nätverk (1), Tuula Autio, Upplandsmuseet (2) och Thomas Löf, Hemslöjdskonsulent, Västra Götaland (3)

Sekreterare: Helena Åberg, Länshemslöjdskonsulent i Sörmland

Anna Westman, Sveriges Hembygdsförbund
Hilde Christiansen-Meijer, Fältbiologerna, projekt klubbspor

Lars Petersson, projektledare hårdslöjd,
Nämnden för hemslöjdsfrågor

Sofia Dahlqvist, Upplandsmuseet

Carin Dahlberg, visningsavd., Skansen

Åsa Holmgren, Kulturhistoriska avd. Skansen

Fredrik Eriksson, Dalarnas Hemslöjdsförbund

kan t.ex. vara kopplat till att det är medialt spännande. Inom textilslöjden syns ofta männen tydligare i den mån de finns, om man jämför med träslöjdande kvinnor. Hur könsbundet ett traditionellt hantverk är beror också på i vilka kretsar man befinner sig. Det är t.ex.

”*Var det samma könsskillnad förr som vi tror eller färgar våra fördomar vår historiesyn och historieskrivning? Det kanske inte var så stereotyp och könsbundet som vi tror. Vem skötte t.ex. de manliga sysslorna när det var krig?*”

trendigt att sticka bland fältbiologer. Bland unga är det ofta inte så stora skillnader mellan pojkar och flickor inom slöjden.

Gruppen diskuterar sedan hur man ska prioritera mellan genus och historisk autenticitet. Kan man t.ex. byta kön i ett rollspel? Gruppen menar att i rollspel är det viktigt att göra kvinnliga respektive manliga sysslor, men man kan berätta att det var uppdelat förr.

Vidare diskuterar man att det är intressant om det är en man eller kvinna som förmedlar/bär på kunskapen. Tyvärr är ofta handledarna traditionellt könsbundna, detta kan i och för sig kompenseras av att man överbrygger generationsgränserna.

Foto: Anne Harrysson

Gruppen går vidare in på frågan: hur använder vi traditionell kunskap i en krissituation och hur bevarar man kunskapen? Som exempel nämns oljeblockaden på Kuba som skapade ett jordbruk som drevs utan traktor. Gruppen anser att traditionell kunskap är mycket viktig att bevara ur ett överlevnads- och krisperspektiv.

” *Vi behöver inte förändra historien men bör ändå kunna tillåta oss att vara fria i genuskodade situationer.* ”

Gruppen ställer sig sedan frågan: var det samma könsskillnad förr som vi tror eller färgar våra fördomar vår historiesyn och historieskrivning? Det kanske inte var så stereotyp och könsbundet som vi tror. Vem skötte t.ex. de manliga sysslorna när det var krig? Hur gjorde en änka eller änklings med de sysslor som egentligen skulle utföras av det andra könet?

Gruppen frågar sig också: när upphör traditionell kunskap att vara traditionell? När skapas ny kunskap?

Avslutningsrunda

Lars menar att generation, genus och klass går i varandra och gör allting mer komplicerat, men också mer intressant.

Thomas vill trycka på så kallad ”match-making”, sammanhang som skapar de förutsättningar som krävs för att hitta rätt kontakter och samarbetspartners. Han berättar om erfarenheter av match-making från Västra Götaland, ett evenemang som handlade om ”vad vill unga i sitt kulturliv”, där ca 70 unga och 70 politiker möttes och diskuterade angelägna frågor för ungdomar². Upplevelsen var att ungdomarna blev tagna på allvar.

Hilde tycker att det har varit intressant med Öppet forum. Många bra tankar har kommit fram. Vi behöver inte förändra historien men bör ändå kunna tillåta oss att vara fria i genuskodade situationer.

Sofia menar att man måste vara lite modigare från museernas sida och kunna motivera vad man vill göra. Det viktigaste är att bevara kunskaper.

Karin tycker att mycket intressant har kommit fram. På Skansens hantverksdagar bör man dryfta slöjdfrågorna.

Åsa tycker att det är viktigt att ändra attityder och att våga ändra på rollfördelningen. Det finns en cementserad uppfattning om hur det ska se ut och hur rollfördelningen var förr när det gäller klädsel, sysslor, m.m.

Fredrik menar att vi måste marknadsföra textilslöjd till killar. Det är det största genusproblem vi har inom slöjden.

Anna tycker att det är viktigt med generationsövergripande hembygdsaktiviteter, men statliga stödformer är segregering (exempelvis bara medel till ungdomar). Det finns en poäng och kvalitet med generationsövergripande verksamhet. Det är en bra form att jobba mycket med textil till killar.

Helena tycker att det viktigt med textil för killar, men osynliggör inte de hårdslöjdande tjejerna, även om de skapar en större obalans när det gäller könsfördelningen inom en redan kvinnodominerad hemslöjd.

Tuula tycker att Öppet Forum är en fantasisk arbetsform med en ring av deltagare med så mycket kompetens. Det visar att det finns en stark medvetenhet, att genus, klass och generationsfrågor är viktiga. Vi som deltagit i gruppen kan vara front och tillämpa det vi diskuterat. ■

2 Konferens ”MATCHMAKING – konferensen för ung kultur, Kulturens unga möter kulturens vuxna”, ägde rum den 26–27 januari 2007 i Lidköping. (Läs mer: www.vgregion.se/vgrtemplates/Page____53478.aspx)

Hur för vi in ekologi och naturkunskap i de kulturhistoriska museerna och föreningarna?

Gruppen diskuterar en rad frågor med kopplingar till diskussionsämnet, hur för vi in ekologi och naturkunskap i de kulturhistoriska museerna och föreningarna?

Man tar upp att det finns utställningar om bönder som visar årstidsrytmerna och den biologiska mångfalden. Att man kan förtydliga att böndernas arbete faktiskt är kulturhistoria. *Lantraserna*¹ exemplifierar delar av bondens kulturhistoria. Ett friluftsmuseum med ett historiskt jordbruk är ett utmärkt sätt att visa denna kulturhistoria.

Öppna landskap besitter förutom olika naturvärden som biologisk mångfald också kulturella värden. De ger en skönhetsupplevelse och visar att jorden brukas och har brukats sedan länge.

Böcker kan också vara en väg att föra in ekologi och naturkunskap i de kulturhistoriska miljöerna, såsom

”*Möten mellan kultur och natur är givande. På museer finns ofta enbart kulturvetare anställda och inte några naturvetare. Hantverk visas, men inte helheten. Man sitter och tovar men ser inte fåret som faktiskt är en mycket bra naturvårdare och ger upphov till biologisk mångfald.*”

museer och föreningar. Ett exempel är böckerna om Människan och naturen från Centrum för biologisk mångfald², som lyfter in den kulturella aspekten i den biologiska mångfalden.

Konsthistoria är också ett spännande ”kulturellt exempel” på hur man kan visa på den biologiska mångfalden och dess förändring över tiden. Ett exempel är Elsa Beskows teckningar, där man direkt kan artbestämma det som är avbildat.

¹ Lantraser är en benämning på våra inhemska husdjursvarianter.

² Centrum för biologisk mångfalds bokverk ”Etnobiologi i Sverige” vol. I–III., samlar svenskt etnobiologisk kunskap om hur människan har använt sig av naturen genom historien. Volym I: Människan och naturen (2001), Volym II: Människan och floran (2005), Volym III: Människan och faunan (2008) vid Wahlström & Widstrands förlag. Läs mer på: <http://naptek.se/etnobia>

Diskussionsdeltagare

Håkan Tunón, NAPTEK, CBM
Elin Rynger, Vallby Friluftsmuseum
Stina Ek, Vallby friluftsmuseum
Börje Ekström, antikvarie Norrbottens museum
Maria Elfström, Upplands-Bro kommun
Hanna-Märtha Bergström, Torekällbergets friluftsmuseum

Gruppen menar vidare att möten mellan kultur och natur är givande. På museer finns ofta enbart kulturvetare anställda och inte några naturvetare. Hantverk visas, men inte helheten. Man sitter och tovar men ser inte fåret som faktiskt är en mycket bra naturvårdare och ger upphov till biologisk mångfald. Slöjd, såsom tovning och slöjd i trä är exempel på hantverk som kan kopplas både till kultur- och naturhistoria, och det är en koppling som är lätt att visa.

Tipspromenader med frågor kan vara ett bra sätt att lära sig mer om natur och kultur, gärna med en föregående visning där man fått svaren muntligen i förväg.

”*En vattrad herrkam är idag gjord av plast men ska efterlikna originalmaterialet som kom från sköldpaddor.*”

Gruppen tar upp andra konkreta tips på kopplingar mellan nutid, kultur och naturkunskap:

Kardborreband kan kopplas både till kardborre och karda. En vattrad herrkam är idag gjord av plast men ska efterlikna originalmaterialet som kom från sköldpaddor. Att presentera en växt och berätta vad den har använts till är både biologi och kulturhistoria. ■

Hur ska vi påverka lärarutbildningarna?

Gruppen diskuterar en rad frågor med kopplingar till diskussionsämnet:

Att nyutbildade lärare ofta inte har några egna praktiska erfarenheter av traditionell kunskap och att det då kan vara svårt att våga föra in traditionell kunskap i undervisningen.

Att ordet hembygds kunskap bör finnas med i läroplanen och dess ställning förstärkas. Man måste också höja kulturinstitutionernas status.

Vidare talar man om att traditionell kunskap och traditionellt hantverk har sin utgångspunkt i naturen och binder ihop kunskap om naturen med vår kultur. Traditionell kunskap och traditionellt hantverk kan därför vara ett bra sätt att lära sig mer om naturen.

Med hjälp av traditionell kunskap kan man också lättare blanda flera ämnen och arbeta mer ämnesöver-

” **Traditionell kunskap och traditionellt hantverk har sin utgångspunkt i naturen och binder ihop kunskap om naturen med vår kultur. Traditionell kunskap och traditionellt hantverk kan därför vara ett bra sätt att lära sig mer om naturen.** ”

gripande i skolan. Traditionell kunskap ökar dessutom möjligheterna att bedriva utomhuspedagogik.

Gruppen diskuterar att intresset för naturkunskap och naturen ofta hamnar i ett underläge jämfört med intresset för andra ämnen. Detta är konstigt, för när man har med sig människor ut i naturen får alla aha-upplevelser och blir intresserade. Frågan är då: hur ska intresset hållas kvar?

Gruppen menar att det behövs en historisk analys av alla ämnen i skolan, inte bara av natur och kultur. Någon i gruppen tipsar om högskolekurser om ”Folklig kultur” på Högskolan Dalarna¹, där bl.a. etnobiologiböckerna²

¹ Kurserna ”biologisk folklig kunskap” och ”förnyande av biologisk kunskap” finns att läsa på Högskolan Dalarna, läs mer på www.du.se

² CBMs bokverk ”Etnobiologi i Sverige” vol. I–III., samlar svenskt etnobiologisk kunskap om hur människan har använt sig av naturen genom historien. Volym I: Människan och naturen (2001), Volym II: Människan och floran (2005), Volym III: Människan och faunan (2008) vid Wahlström & Widstrands förlag. Läs mer på: <http://naptek.se/etnobia>

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare: Lena Yalinkilic, Hemslojds konsulent, Västra Götaland, Rune Stenholm Jakobsen, lärarstudierande, Fältbiologerna, Pedagogiskt nätverk och Kari Bové, lärare, miljöpedagogikstudent, Kungälv kommun

Sekreterare: Karin Hjelmér, Fredriksdals museer och trädgårdar

Inger Widhja, Västergötlands museum
Barbro Sundholm, museipedagog, Julita Sveriges lantbruksmuseum
Christina Holsten, Svedvi Berg Hembygsförening, Kanalmuseet Skantzen
Anna Hansson, projektledare, Gamplatsenprojektet, Lycksele Kommun

från Centrum för biologisk mångfald ingår som kurslitteratur. De har också en fortsättningskurs som handlar om hur vi idag kan dra nytta av traditionell kunskap.

Gruppen menar att man på lärarhögskolorna idag får bristfälliga kunskaper i hur man lär ut, och föreslår att man ska formulera ett krav på att ”verklighetspedagogik” ska förmedlas i och vara en naturlig del av lärarutbildningen. Man menar att lärarstudenterna själva hävdar att de saknar den traditionella kunskapen i sin utbildning.

Hembygd och slöjd är lika mycket kultur som t.ex. dans, teater och konserter är.

Det ska vidare vara naturligt att använda museer i skolornas arbete. Museerna ska vara ett komplement till skolorna. Det ska ses som en naturlig sak för lärarna att komplettera ett tema i skolan med ett besök med praktiska aktiviteter på museet. Det finns även exempel där museer och hembygdsföreningar samarbetat med

”**Museerna ska vara ett komplement till skolorna. Det ska ses som en naturlig sak för lärarna att komplettera ett tema i skolan med ett besök med praktiska aktiviteter på museet.**”

skolan. Ett sådant exempel finns från *Svedvi Berg Hembygdsförening*, som driver *Kanalmuseet Skantzen* i Hallstahammar. Där samarbetar man med *Kantzowska gymnasiets* barn- och fritidsprogram (BF) i Surahammar. Man samarbetar med BF på aktiviteterna ”*Gammaldags Jul*” och ”*Åsbydgarna*”. Samarbetet innebär att eleverna från BF-programmet tar hand om barngrupper, lär sig

gamla traditioner och historik. Eleverna på BF årskurs 1 arbetar som ledare för förskolebarn och barn i grundskolan, som de guidar och går runt med på olika stationer. BF-eleverna får då möjlighet att observera, lyssna och ta in de äldres kunskaper, lär sig kommunikation och kulturell faktakunskap och lär sig också att lära ut till och informera andra, d.v.s. barnen. Det hela bygger på principen lära in-lära ut, eller ”*learning by doing*” dvs att lära genom att handla eller upplevelsebaserad inläring. Men för att ett sådant projekt ska fungera krävs det att alla lärare ser vikten av att integrera denna typ av verksamhet i utbildningen och ”ge av sina timmar” till ett sådant projekt.

Gruppen diskuterar slutligen olika former av mentorskap och hur det bl.a. skulle kunna användas på lärarhögskolan. Man nämner även som ett exempel att man kan bilda grupper med både invandrare och svenskar som besöker museet tillsammans en gång i månaden och utbyter erfarenheter kring olika teman. Grupperna får vara med om olika praktiska moment kopplat till respektive tema. Teman kan vara t.ex. kryddväxter, naturen som skafferi, jul, påsk, midsommar, o.s.v. ■

Foto: Mirjam Löf

Hur får vi skolan att prioritera utomhusverksamhet?

Gruppen tar upp en rad olika frågor kopplade till utomhusverksamhet:

Att man kan ha föräldrautbildning på skolor för att öka föräldrarnas intresse och acceptans för ”kultur- och naturämnen”.

Man frågar sig också ”hur ska vi få in andra engagerade människor i form av företag m.m. för att skapa både resurser och idéer?”

Någon i gruppen tipsar om *Skapande uterum* 3–4 september i Göteborg, MOVIUMS¹ årliga konferens, som anknyter till gruppens diskussionsämne, t.ex. att kunna ha undervisning i kopplad till skolgården och verkligheten utanför skolgården.

Gruppen diskuterar vidare att det är viktigt med fortbildningar för att få lärarna att inspirera eleverna och att ha kontinuitet i lärandet. Man anser att museerna behöver ha djup kompetens i sitt ämne. Det är också viktigt att man som museum, naturskola eller dylikt kan visa upp ett bra program för skolan om man ska få dem att vilja lägga pengar på ett besök. Det finns även en så kallad kulturpeng där kommunen bidrar med pengar för att eleverna ska få ta del av kultur. Gruppen påminner om att man kan använda sig av de samhällsresurser som redan finns. Det finns mycket kunskap runt omkring oss att ta vara på, t.ex. från hantverksföreningar.

Någon i gruppen vill tipsa om Susan Humphries idéer, hon är en rektor från Coombes School utanför London (känd för sin banbrytande pedagogik) som skriver böcker och håller föreläsningar om betydelsen av utomhusmiljön i skolan och om utomhuspedagogik².

1 MOVIUM – Centrum för stadens utemiljö, vid SLU (www.movium.slu.se), anordnar konferensen Skapande Uterum och en hemsida med samma namn (www-uterum.slu.se) som bl.a. vänder sig till personal inom förskola och grundskola. Se även www.utomhuspedagogik.se, en samlingsplats för material med utomhuspedagogisk inriktning, bakom sidan står bl.a. Centrum för miljö- och utomhuspedagogik, CMU, vid Linköpings universitet (www.liu.se/esi/cmu/) som även är medarrangör av ”Ute är inne”, hälsa – lärande – lek Nationell konferens i utomhuspedagogik 1–2 oktober 2007 i Linköping.

2 Litteraturtips: Skolgården som klassrum – Året runt på Coombes School av Titti Olsson, Runa Förlag AB (2003).

Diskussionsdeltagare

Förslagsställare: Hilde Christiansen-Meijer, Fältbiologerna, projekt klubbsporre

Sekreterare: Maria Brättorp museipedagog, Vänermuseum

Anette Wigeborn-Bergström, Naturpedagog, Park- o naturförvaltningen. Göteborgs stad

Sofia Dalkvist, Upplandsmuseet

Barbro Sundholm, museipedagog, Julita

Sveriges lantbruksmuseum.

Kari Bové, lärare, miljöpedagogikstudent, Kungälv kommun

Daniel Harrysson, Bråbygdens natur- och kulturskola

Boel Recén, visningsavd. Skansen

Rune Stenholm Jakobsen, lärarstuderande/Fältbiologerna, Pedagogiskt nätverk

Karin Hjelmer, Fredriksdals museer och trädgårdar

Gruppen diskuterar också att man kan konfrontera skolcheferna för att få skolorna engagerade. Man kan också rikta sig direkt mot lärarna, så får de sedan arbeta uppåt mot skolcheferna. Vidare kan man försöka få med sig utbildningscheferna ut tillsammans med bar-

”**Det är viktigt att vi kan visa att vi arbetar mot samma mål, d.v.s. de som finns i läroplanen.**”

nen för att lyfta vikten av utomhusverksamhet. Ibland är det dock problematiskt att få med lärarna ut, t.ex. då det finns vissa elever med särskilda behov, som tar all tid och kraft för lärarna. Då är det viktigt att förklara för rektorerna att det måste till mer resurser.

Gruppen menar att man måste lyfta fram vikten av den typ av utomhusverksamhet som många i gruppen arbetar med (inom museer, friluftsmuseer, naturskolor, etc) och att den är ett nödvändigt komplement till skolan.

Vidare tycker man i gruppen att det är viktigt att man, när man utvecklar ett program för skolan, också beskriver hur läraren kan förbereda sig inför besöket och sedan jobba vidare efteråt med det man varit med om i undervisningen. Det är viktigt att vi kan visa att vi arbetar mot samma mål, d.v.s. de som finns i läroplanen.

Slutligen är man överens om att det fungerar inte i längden att vara ensam eldsjäl på en skola. Det måste till mer. ■

Hur kan man integrera traditionell kunskap och kunskap om biologisk mångfald i arbetet med föremål i etnologiska / etnografiska museer? Hur dokumenterar man handlingsburen kunskap?

Carine kommer från naturhistoriska museet i Lyon, *Muséum d'histoire naturelle*. Hennes intresseområde är samarbete mellan urfolk och museiproffs och museernas möjligheter att lära om och av urfolk. Carine doktorerar i antropologi i Cambridge och praktiserar på Nordiska museet vid utställningen om samisk kultur.

Lis-Mari är lulesame och etnolog med ansvar för den samiska avdelningen på Skansen. Hon arbetar även med dokumentation åt Nordiska museet i samiska frågor.

Tommy är projektsamordnare vid zoologiska avdelningen på Skansen och representerar Skansen i NAP-TEK:s programråd. Han är antropolog i botten och verkar för att dra in människan i de biologiska sam-

”**Hantverken måste populariseras, synliggöras och uppvärderas.**”

manhangen och i information om biologisk mångfald. Skansen har fokus på både natur och kultur. Hans fråga idag är om och i så fall hur man kan bevara praktisk kunskap omformad till teoretisk kunskap utan förlust.

Sofia är hemslöjdskonsulent. Hennes intresseområde är hur vi kan bevara och föra vidare handlingsburen kunskap.

Kurt är estetiker och har bl.a. forskat kring perspektiv och begreppshistoria. Hans fråga är vilka språkliga resurser som behövs i museernas informationssystem.

Helena är hemslöjdskonsulent i Sörmland. Hon har läst etnologi och kulturvård och studerar svepteknik i dialog med John Granlunds¹ avhandling, ”*Träkärl i svepteknik*” från 1940, och med användning av arkivmaterial. Hon arbetar med rekonstruktion av kunskap genom att använda traditionell teknik. Hennes intresseområde här är dokumentation av traditionellt hantverk genom återskapande. Hennes erfarenhet är att för att dokumentera bör man kunna hantverket.

Tore samverkar i dokumentationsprojekt med Helena. Han poängterar att det behövs en uppvärdering av den handlingsburna kunskapen och vill ha en dialog om hur vi kan åstadkomma det.

¹ Granlund, John, 1901–82, etnolog vid Nordiska museet, professor där 1955–69.

Diskussionsdeltagare

Förslagställare: Lis-Mari Hjortfors, kulturhistoriska avd., Skansen och Carine Durand, doktorand, University of Cambridge, Storbritannien / Praktikant Nordiska museet

Sekreterare: Kurt Nyberg, Museum Gustavianum, Uppsala

Tommy Lambrell, Zoologiska avd. Skansen

Helena Åberg, Läns hemslöjdskonsulent i Sörmland

Sofia Andersson, Hemslöjdskonsulent i Hårdsjö, Skånes Hemslöjdsförbund

Tore Qvarfordt, Hårdsjöslöjdskonsulent, Läns hemslöjden, Uppsala län

Diskussion

Hantverken måste populariseras, synliggöras och uppvärderas. Genom workshops där människor med olika kunskapsbakgrund möts kan man nå kunskapsintegration för att lyfta fram hantverken och den handlingsburna kunskapen.

Ett sätt att förmedla kunskap är att erbjuda aktiviteter där deltagarna får prova på tekniker själva. Men det gäller att hitta aktivitetsformer som lockar – hantverksdagar på Skansen brukar t.ex. inte vara populära bland ungdomar. Man kan använda gamla föremål som förebilder för konstnärlig utveckling i nya material – att låta gamla föremål inspirera till nytt konsthantverk.

Men, menade någon i gruppen, bevarande och nyskapande är två olika saker. Kunskap bevaras inte nödvändigtvis för att man gör nya utvecklingar. Det är också viktigt att förvalta och visa trohet mot de traditionella teknikerna. I det sammanhanget kan man se föremålen som dokument och uppvärdera dem som kunskapskällor. De måste utgöra en kunskapspool.

Föremål i sig är viktiga, men vem tar ansvar för handens kunskap? Det finns inget arkiv för handens kunskap. Nu kommer filmmediet alltmer och tekniken att dokumentera en tillverkningsprocess utvecklas. Det tar dock tid och kostar pengar.

En annan del av den handlingsburna kunskapen i hantverket är kunskapen att finna material. Hur kommer den på pränt?

Ansvar är viktigt. Slöjdare har inte tid att dokumentera. Museerna tar inte heller ansvaret. Föremåls-

arkiven är nedprioriterade. Idag pratar man inom etnologin hellre om sociala beteenden och ordnar utställningar kring det.

Det har skett en kunskapsmigring från etnologi till experimentell arkeologi som har betydelse för uppvärdering av handens kunskap. Basen för den experimentella arkeologin är att kunskapen finns i en praxis. Den experimentella arkeologin har expanderat och blivit accepterad som forskningsmetod.

Det bör vara statens ansvar att säkra dokumentationen. Enskilda slöjdare har ett annat ansvar. Uppvärderingen kommer med att människor efterfrågar kunskapen. Samtidigt: hur kan man försörja traditionsbärare och möjliggöra att deras kunskap överlever och förs vidare?

Hur kan man dokumentera andra folks kunskap? Hur dokumenterar Nordiska museet? Hur väljer man språk för sakord t.ex. ur olika samiska traditioner? Beskrivningsorden för ett föremål – vad väljer man, vem bestämmer? Språket är det som visar att man är insatt i praxis, och språket blir ett verktyg som man kan modifiera i en arbetssituation. En svårighet är att man vill forska och intervjua, men mycket av tiden går åt till administration.

”**Man kan använda gamla föremål som förebilder för konstnärlig utveckling i nya material.**”

Hur kan vi knyta ihop olika kompetenser och samordna dem på ett ämnesöverskridande sätt? Besökare stimuleras att berätta själva i Skansens miljöer, liksom på många andra håll. Akademiker skulle kunna göras till deltagare i museisituationerna för att dokumentera den dialog som uppstår. *Norsk handverksutvikling* (NHU)² har utvecklat en intressant modell, ”norsk trekant”, för överföring av handlingsburen kunskap. Trekanten består av en hantverkare och traditionsbärare som lär ut en teknik till en annan duktig hantverkare, samtidigt som en tredje person dokumenterar hela processen. Den som dokumenterar bör också vara hantverkskunnig. Den metoden borde vi kunna använda också i Sverige. (Norsk handverksutvikling har också 3-åriga stipendier för hantverkare som bidragit till att stärka handlingsburen kunskap i Norge (reds anm).)

² Norsk handverksutvikling (NHU) arbetar på uppdrag av Kultur- och kirkedepartementet och Kunnskapsdepartementet med att värna om, föra vidare och utveckla hantverk som kunskap, uttrycksform och yrke. och har ett nationellt ansvar för handlingsburen kunskap på forskningsnivå. (www.nhu.no)

I Sverige bör NAPTEK verka för att stimulera nätverksbyggande för att bevara handlingsburen kunskap. Kanske man kunde få igång EU-finansierade projekt kring detta? Det finns en styrka i att engagemanget ligger på internationell nivå – det minskar risken för rollkonflikter mellan olika grupper nationellt och lokalt.

Uppvärdering av handlingsburen kunskap är det centrala. Man kan samverka med tidigare projekt, till exempel utnyttja *Good Practice*-dokumentet från *Collect&Share*³. Samverkan mellan de relevanta kompetenserna i förhållande till föremålen är något att eftersträva. Att forskare lär handling, och att handlingsmänniskor blir forskarförebilder. Styrdokument och modeller kan vara vitala för dokumentationsprocessen, men en förutsättning är att de aktiva organisationerna själva tar ett ansvar för processen för att den skall kunna ta till vara en framväxande praxis.

Eco-mapping (som presenterades kortfattat dag 1) nämndes som en intressant metod att kartlägga handlingsburen kunskap kopplad till biologisk mångfald. ■

³ EU-projektet *Collect&Share* är ett nätverk inom konstmusei- och folkbildningsfältet i Europa. Nätverket har som målsättning att sprida information om olika projekt med syfte att ge ökad möjlighet till ett livslångt lärande på museer och konsthallar. Läs mer: www.collectandshare.eu.com/good

Slutrunda

Workshopen avslutades med att alla deltagarna satt tillsammans och varje deltagare fick säga kort vad de fått med sig från workshopens två halvdagar:

- Jag har fått inspiration och goda idéer.
- Vi bör skriva ett uppdrag till politiker för att få in mer praktisk natur- och kulturpedagogik i lärarutbildningen.
- Jag har blivit väldigt inspirerad!
- Jag har sett att vi har många gemensamma frågor fast vi kommer från olika håll.
- Jag har kommit fram till att jag ska läsa etnobiologi.
- Jag vill sprida handlingsburen kunskap.
- Jag tycker att vi ska bygga ett nätverk.
- Jag har sett, genom alla deltagare, att det finns oerhört mycket kompetens.
- Det har varit ett väldigt bra möte, inspirerande. Vi är de rätta deltagarna.
- Vad fint att det varit sådan bredd!
- På Naturum runtom i Sverige är vi mest biologer. Jag ska arbeta för mer integrering.
- Vi behöver mer samarbete – då når vi längre.
- Vi på NAPTEK ska försöka tillvarata så mycket som möjligt av alla goda idéer som kommit fram under seminariet.
- Jag vill tipsa om utbildningen i kulturbiologi vid Högskolan Dalarna. (Se www.du.se hänvisa till Anders Clason distanskurs 25% fart).
- Eco-mapping och eko-kalender är begrepp jag tar med mig.
- Jag ska verka för mer genusmedvetande på min institution.
- Öppet forum/Open Space är en bra mötesform.
- Jag är väldigt glad att få komma hit.
- Det skulle vara roligt att jobba vidare tillsammans.
- Jag är imponerad av bredden och kompetensen.
- Jag hoppas vi håller kontakt i ett nätverk.
- Jag hoppas ni vill skriva under ett uppdrag att få in verklighetsbaserad utomhuspedagogik i lärarutbildningen.
- Jag ska låta en pojke hålla krattan och vifta med kjo-len vid nästa ängsslätter.
- Museerna vill vara arenor för informationsspridning.
- Vi vet för lite om varann – fram för mer samverkan och utbyte!
- När går steg 2 , alltså uppföljningsseminariet till detta? (Svar från Håkan: kontakta oss på NAPTEK så kör vi! (e-post hakan.tunon@cbm.slu.se))
- Håkan Tunón (NAPTEK): vi ska också fundera på resestöd för framtida seminarier för att möjliggöra deltagande från de som annars har svårt att ha råd att komma.
- Elina Nygård Hansson: Jag ska lägga ut ett uppdrag om dokumentation av traditionell kunskap på www.ajtte.com
- Det har varit fantastiskt att få träffa så många likasinnade människor.
- Jag ser fram emot inbjudan till etapp 2.
- Seminariet har varit en bra mötesplats och haft ett bra upplägg. Jag tar med mig det.
- Jag vill se att det här återkommer.
- Jag känner stöd och växer själv också. Skolorna ska se kulturinstitutionerna som ett nödvändigt komplement.
- Bra upplägg med Öppet forum.
- Seminariet har gett oss nya infallsvinklar!
- Jag kommer på studiebesök till er andra.
- Den ideella rörelsen har gett mig många idéer. ■

Bilaga 1 Program för workshop

Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet – att inspirera och nå ut. Workshop 17–18 april 2007, Uppsala

Plats: Upplandsmuseet, Uppsala

Arrangörer: Ett samarrangemang mellan Upplandsmuseet och NAPTEK (Nationella programmet för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald) vid Centrum för biologisk mångfald.

Tisdag 17 april

- 12.30–13.00 Registrering och kaffe
- 13.00–13.30 Välkomsthälsning
Håkan Liby, Upplandsmuseet
- 13.30–14.15 Mötet mellan natur och kultur i det nationella och internationella sammanhanget
Håkan Tunón och Marie Byström NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala
- 14.15–15.00 Det samiska kulturarvet för barn” – hur förs traditionell kunskap vidare?
Gudrun Kuhmunen, Skierrri förskola, Gällivare
- 15.00–15.30 Ekologisk Frukt, kaffe och te
- 15.30–16.00 Natur och kultur – att nå ut till skolor och skapa en länk till landskapet
Daniel Harrysson, Bråbygdens Natur- och kulturskola, Östantorp
- 16.00–16.30 Natur och kultur – ett lyckat äktenskap för förmedling av traditionell kunskap
Karin Hjelmér och Ricky Wrentner, Fredriksdal museer och trädgårdar, Helsingborg
- 16.30–17.00 Traditionell kunskap i hembygden
Anna Westman, Hembygdsförbundet
- 17.00–17.30 Reell slöjd i virtuell verklighet
Helena Åberg, Läns-hemslöjds-konsulent i Sörmland, Nyköping
- 19.00– Middag med fokus på närproducerad och ekologisk mat med traditionell kunskap
(Klaus Pontvik, Ekocaféet & Klaus gröna kök)

Efter middagen: Specialvisning av utställningen ”Kaos von Linné” på Upplandsmuseet. En utställning från Riksutställningar. Utställningen är en samproduktion inom ramen för Linnéåret 2007. Riksutställningar och Läns-museet på Gotland samarbetar med Vetenskapsrådet och Kungliga Vetenskapsakademien. Utställningen kommer att turnera i Sverige januari 2007 – september 2008. (Läs mer på: www.riksutstallningar.se)

Onsdag 18 april

- 8.30–12.00 Öppet Forum: Hur kan vi stärka användning av traditionell kunskap i lärandet?
- Inledning – Anders Tivell, NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala
- Inledningsrunda med alla deltagare
- Deltagarna delar in sig i grupper
- Diskussion i grupper: Session 1
- Diskussion i grupper: Session 2
- Slutrunda
- (Tillgång till ekologiskt kaffe, te och frukt)

Bilaga 2 Deltagarlista

Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet – att inspirera och nå ut
Workshop, 17–18 april 2007, Uppsala

Namn	Organisation	E-post
Agneta Green	Fältbiologerna, pedagogiskt nätverk	green_a84@hotmail.com
Anders Tivell	NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald	anders.tivell@sol.slu.se
Anette Wigeborn-Bergström	Park- och naturförvaltningen. Göteborgs stad	anette.wigeborn-bergstrom@ponf.goteborg.se
Anna Hansson	Gamplatsenprojektet, Lycksele Kommun	anna.hansson@lycksele.se
Anna Westman	Sveriges Hembygdsförbund (SHF)	anna@hembygd.se
Anna Woxner	Fältbiologerna, pedagogiska nätverk	anna.woxner@snf.se
Barbro Sundholm	Julita Sveriges lantbruksmuseum.	
Beatrice (Bea) Jonsson	Fältbiologerna, pedagogiskt nätverk	beatrice.jonsson@gmail.com
Boel Recén	Visningsavd., Skansen	boel.recen@skansen.se
Brita Dixelius	Hemslöjd Gävleborg	brita.dixelius@lg.se
Börje Ekström	Norrbottens museum	borje.ekstrom@nll.se
Carin Dahlberg	Visningsavd., Skansen	carin.dahlberg@skansen.se
Carine Durand	University of Cambridge, Storbritannien /Nordiska museet	carinid@yahoo.fr
Charlotta Warmark	NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald	charlotta.warmark@cbm.slu.se
Christina Holsten	Svedvi Berg Hembygdsförening, Kanalmuseet Skantzen, Hallstahammar	kanalmuseet@telia.com
Daniel Harrysson	Bråbygdens natur- och kulturskola	naturkulturskola@telia.com naturskolan@brabygden.se
Elin Rynger	Vallby Friluftsmuseum, Västerås	elin.rynger@vasteras.se
Elina Nygård Hansson	Åjtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum, Jokkmokk	elina.nygard@ajtte.com
Eva Lidberg	Ljusdalsbygdens museum	intendent@ljusdalsbygdensmuseum.se
Fredrik Eriksson	Dalarnas Hemslöjdsförbund	fredrik.eriksson@hemslojd.org
Frida Jaremark	Stiftelsen Tyrestaskogen, Haninge	frida.jaremark@tyresta.se
Gudrun Kuhmunen	Skierri förskola, Gällivare	gudrun.kuhmunen@same.net
Gun Lange	Miljöavd., Naturskyddsföreningen	gun.lange@snf.se
Hanna Bergeå	Institutionen för Stad och Land, Miljökommunikation, SLU	hanna.bergea@sol.slu.se
Hanna-Märtha Bergström	Torekällbergets friluftsmuseum, Södertälje kommun	hanna-martha.bergstrom@sodertalje.se
Helena Åberg	Länshemslöjdskonsulent Sörmland	helena.berg@hemslojd.org
Hilde Christiansen-Meijer	Fältbiologerna, projekt klubbsporre	hildedenvilde@gmail.com
Håkan Liby	Upplandsmuseet	hakan.liby@upplandsmuseet.se
Håkan Tunón	NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald	hakan.tunon@cbm.slu.se
Inga-Britt Persson	Gröna kunskaps huset, Tärnsjö	ingabritt.persson@gkh.se
Inger Widhja	Västergötlands museum	inger.widhja@vgregion.se

Kajsa Molander	Upplandsstiftelsens Naturskola	kajsa.molander@telia.com
Kari M. Bové	Lärare, Miljöpedagogikstudent, Kungälv kommun	karimbove@hotmail.com
Karin Hjelmér	Fredriksdals museer och trädgårdar	karin.Hjelmer@helsingborg.se
Karin Holmberg	Kulturhistoriska avd., Skansen	karin.holmberg@skansen.se
Kelvin Ekeland	Nordiska kulturlandskapsförbundet, Hudiksvall	bergils.ekeland@telia.com
Kurt Nyberg	Museum Gustavianum, Uppsala	kurt.nyberg@estetik.uu.se
Lars Petersson	Nämnden för hemslöjdsfrågor	lars.petersson@nutek.se
Lena Bergman	Pens. arkeolog, politiker Kultur- o fritidsnämnden, Flen	lena.t.bergman@telia.com
Lena Yalinkilic	Hemslöjdskonsulent, Västra Götaland	lena.yalinkilic@hemslojd.org
Lisa Johansson	Ljusdalsbygdens museum	sparatiden@ljusdalsbygdensmuseum.se
Lis-Mari Hjortfors	Kulturhistoriska avd., Skansen	lis-mari.hjortfors@skansen.se
Maria Brättorp	Vänernuseet, Lidköping	maria.brattorp@lidkopning.se
Maria Elfström	Upplands-Bro kommun	maria.elfstrom@upplands-bro.se
Marianne Håkansson	Svedvi Berg Hembyggsförening, Kanalmuseet Skantzen, Hallstahammar	kanalmuseet@telia.com
Marie Byström	NAPTEK, Centrum för biologisk mångfald	marie.bystrom@cbm.slu.se
Nadja Dahlström	Torekällbergets friluftsmuseum, Södertälje kommun	nadja.dahlstrom@sodertalje.se
Peder Strådal	Hemslöjdskonsultent hård slöjd. Stochholms läns landsting, kulturförvaltningen	peder.stradal@kun.sll.se
Pernilla Jansdotter	Museivärd och Nätverket Upplands Naturguider	pernilla.jansdotter@nordiskamuseet.se
Ricky Wrentner	Fredriksdals museer och trädgårdar	ricky.wrentner@helsingborg.se
Rune Stenholm Jakobsen	Fältbiologerna, Pedagogiskt nätverk	rune.s.jakobsen@gmail.com
Sofia Andersson	Hemslöjdskonsulent hårdslöjd, Skånes Hemslöjdsförbund	sofia.andersson@hemslojd.org
Sofia Dahlquist	Upplandsmuseet, Uppsala	sofia.dahlquist@upplandsmuseet.se
Stina Ek	Vallby friluftsmuseum, Västerås	stina.ek@vasteras.se
Therese Sigmundsdotter	Skogsmuseet, Lycksele	therese.sigmundsdotter@lycksele.se
Thomas Lööf	Hemslöjdskonsulent, Västra Götaland	thomas.loof@hemslojd.org
Tim Hjelm	Disagården, Upplandsmuseet	tim.hjelm@upplandsmuseet.se
Tommy Lambrell	Zoologiska avd., Skansen	tommy.lambrell@skansen.se
Tore Qvarfordt	Hårdslöjdskonsulent, Läns hemslöjden Uppsala	tore.qvarfordt@upplandsmuseet.se
Tuula Autio	Upplandsmuseet	tuula.autio@upplandsmuseet.se
Åsa Holmgren	Kulturhistoriska avd., Skansen	asa.holmgren@skansen.se

Traditionell och lokal kunskap om växter och djur, erfarenhetsbaserad kunskap som förts vidare från generation till generation, kan ha mycket att bidra med till ett framtida hållbart samhälle. Det är viktigt att vi inte förlorar denna värdefulla kunskap. Skola, museer och naturskolor har här en viktig roll att fylla när det gäller att medvetandegöra barn och ungdomar om förestående samhällsförändringar och traditionell kunskap som en resurs att möta framtiden.

NAPTEK – Nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Ett program vid Centrum för biologisk mångfald.

www.naptek.se

Centrum för biologisk mångfald

